

धर्मचक्रप्रवर्तनसूत्रं

(मूल पालि, Roman Pali, नेपालभाषा, खस नेपाली, अंग्रेजी भावार्थ सहित)

धर्मचक्रप्रवर्तन सूत्र

DHAMMACAKKAPPAVATTANA SUTTA

Dhamma.Digital

अनुवाद, सम्पादन

Translate, Editing

मदन रत्न मानन्धर

Madan Ratna Manandhar

<https://dhamma.digital>

धर्मचक्रपवर्तनसूत्रं

(मूल पालि, Roman Pali, नेपालभाषा, खस नेपाली, अंग्रेजी भावार्थ सहित)

धर्मचक्रपवर्तन सूत्र
भगवान् बुद्धया न्हापांगु उपदेश
भगवान् बुद्धको प्रथम उपदेश

DHAMMACAKKAPPAVATTANASUTTA

Setting in Motion the Wheel of the Dhamma

The Very First Sermon of Lord Buddha

(With Main Pali, Roman Pali, Nepal Bhasha, Khasa Nepali and English sense)

अनुवाद, सम्पादन
मदन रत्न मानन्धर

Translate, Editing
Madan Ratna Manandhar

Publisher:

प्रकाशक:
धर्म डिजिटल
धापाखेल, ललितपुर, नेपाल

<https://dhamma.digital>

पुस्तक : धर्मचक्रपवतनसुत्त

(मूल पालि, रोमन पालि, नेपालभाषा, खस नेपाली, अंग्रेजी भावार्थ सहित)

अनुवाद सम्पादन : मदन रत्न मानन्धर

प्रकाशक :

 धर्म डिजिटल
धापाखेल, ललितपुर, नेपाल

प्रथम संस्करण : १००० प्रति

प्रकाशन वर्ष :

बुद्ध सम्बत् २५६४
नेपाल सम्बत् ११४९
विक्रम सम्बत् २०७७
ईस्वी सम्बत् २०२१

सर्वाधिकार : अनुवादकमा

Dhamma.Digital

ISBN :

978-.....

मूल्य :

धर्मदान

मुद्रण :

सिरमा जनरल अफसेट प्रेस

साँचल, सानेपा, ललितपुर

फोन: ५५५४०२९

मंगल मैत्री व भित्तुना

थुगु विहार संरक्षण कोषया दुजः मदन रत्न मानन्धरपाखें
थव्यां न्त्यः प्यंगू भासं भावार्थ सहित बुद्धपूजा, परित्राण सफूत
अनुवाद व प्रकाशनयां लिपा आः हाकनं थुगु ‘धर्मचक्रप्रवर्तन सूत्र’
नं पिहाँवःगु लसताया खँ खः ।

भगवान् बुद्धं थम्हं लानागु बोधिज्ञानयात् दकलय् न्हापां
कना बिज्याःगु हे थ्व ‘धर्मचक्रप्रवर्तन सूत्र’ खः । थ्व सूत्रया महिमा,
प्रभाव व प्रतिफल गुलि दु धयागु खँ संसारभरया बौद्धतसें अतिकं
श्रद्धा व आस्था तयाः ब्वनेगु व न्यनेगु यानाच्चंगुलिं हे बालाक क्यं ।

बुद्धभाषित पालि भाय् मथूपिं थौं कन्हे आपालं दये धुंकल,
अथे जूबलय् सूत्रया अर्थ व मर्म थुइके थाकुपि नं आपालं दइगु
स्वाभाविक हे जुल । अथेभनं महत्वं जाःगु सूत्रया अर्थ उप्वःसिनं
थुइमा, बुद्धया शुद्ध शिक्षायात् फयांफक्व उप्वः जनपिसं धारण व
पालन याये फयेमा धयागु पवित्र उद्देश्य तयाः अनुवादकं आपालं
मेहेनतपूर्वक मूल पालि गाथा, अंग्रेजी पालि, नेवा: भासं, नेपाली
भासं व अंग्रेजी भासं भावार्थ नापं यानाः प्यंगू भासं छथाय् तयाः
थ्व सफू तयार याःगु खने दु । वयूक्यात् मंगलमैत्रीया कामना
याना ।

न्हापा न्हापाया सफू थें थुगु सफूयात् नं सकसिनं ययेकी
धयागु भित्तुना नं बियाच्चना ।

धर्मवती
भिक्षुणी धम्मवती
सासनधज धम्माचरिय, अगगमहागन्थवाचक पण्डित
प्रमुख
धम्मकीर्ति विहार, श्रीघः, नःघः, यैँ ।
२०७७१०१२८

मंगलमैत्री एवं शुभकामना

यस विहार संरक्षण कोषका सदस्य मदन रत्न मानन्धरबाट
यस अधि चार वटा भाषामा भावार्थ सहित बुद्धपूजा, परित्राण
पुस्तकहरूको अनुवाद र प्रकाशनपछि अहिले फेरि यो ‘धर्मचक्रप्रवर्तन
सूत्र’ पनि प्रकाशन भएको खुसीको कुरो हो ।

भगवान बुद्धले आफूले प्राप्त गर्नुभएको बोधिज्ञानलाई
सर्वप्रथम बताउनुभएको नै यही ‘धर्मचक्रप्रवर्तन सूत्र’ हो । यो
सूत्रको महिमा, प्रभाव र प्रतिफल कति छन् भन्ने कुरा संसारभरका
बोद्धहरूले अत्यन्त श्रद्धा र आस्था राखी पढने र सुन्ने गरिनुबाट
नै राम्ररी देखिन्छ ।

बुद्धभाषित पालि भाषा नबुझ्नेहरू अहिले धेरै नै भइसके,
त्यसकारण सूत्रको अर्थ र मर्म बुझ्न नसक्नेहरू पनि धेरै संख्यामा
हुनु स्वाभाविक नै भयो । त्यति धेरै महत्वपूर्ण सूत्रको अर्थ धेरै
भन्दा धेरैले बुझनु, बुद्धको शुद्ध शिक्षालाई सकेसम्म धेरै जनहरूले
धारण र पालन गर्न सक्नु भन्ने पवित्र उद्देश्य राखी अनुवादकले
अत्यन्त मेहेनतपूर्वक मूल पालि गाथा, अंग्रजी पालि, नेवार भाषा,
नेपाली भाषा र अंग्रजी भाषामा भावार्थ सहित राखी चार वटा
भाषा समावेश गरी यो पुस्तक तयार गरेको देखिन्छ । उहाँलाई
मंगलमैत्रीको कामना गर्दछु ।

यसभन्दा पहिलेका पुस्तकहरू भैं यस पुस्तकलाई पनि
सबैले मनपराउने छन् भनी शुभकामना दिईछु ।

धर्मवता
भिक्षुणी धम्मवती
सासनधर्ज धम्माचरिय, अगगमहागन्धवाचक पण्डित
प्रमुख
धर्मकीर्ति विहार, श्रीघः, नघल, काठमाडौं ।
२०७७१०२८

पिका:पाखें

भाजु मदन रत्न मानन्धरपाखें अनुवाद व सम्पादन जूगु धर्मचक्रप्रवर्तन सूत्रया मूल पालि, रोमन पालि, नेपालभाषा, खस नेपाली, अंग्रेजी भावार्थ अलग अलग व अःपुक ब्वने छिंक छथासं भावार्थसहित तयाः तयार जूगु थुगु सफू धम्म डिजिटल टीमया निगगु घछाकथं छिकपिनि न्त्यःने तये खनाः लसतालिसें गौरव तायैकाच्चना ।

नेपाल्या सुपुत्र सिद्धार्थ कुमारं थःगु हे मेहेनत व पराक्रमं बुद्धत्व-ज्ञान लानाः सकल जगतया हित, सुख व कल्याण तातुनाः मैत्री, करुणां बिलिबिलिजाःगु थुगु धर्मचक्र सूत्रया उपदेश वियाविज्यात । बुद्धया न्हापांगु उपदेशकथं प्रख्यात थ्व सूत्रयात समस्त बौद्ध-जगत आपालं श्रद्धा व आस्थापूर्वक पाठ यायेगु व याकेगु चलन संसार न्यंकं स्वये, खने व न्यने दु । थुगु सूत्रय् उल्लेख जूकथंया प्यांगु आर्यसत्यया ज्ञानयात सकल मानव मात्रं सीके थुइकै व व्यवहारय् छ्यले फत धाःसा मनू जुयाः जन्म कयागु सफल जुइ धयागु खँय् सुयां नं निगु मत दइ मताः । उकियात हे नुगलय् वायेकाः बुद्धभाषित मूल पालिलिसें उकिया स्वांगु भासं भावार्थसहित छथाय् मुक्काः व्यमिपिन्त याउँक, अःपुक व व्यावहारिक कथं थुइके दयेमा धयागु उद्देश्य तयाः थुगु टीमया मदन रत्न मानन्धरपाखें थुगु सूत्रया अनुवाद नापं सम्पादनया ज्या क्वचायेकूगु जुल ।

सूत्रया श्रोत व सूत्रय् उल्लेख जूगु थीथी शब्दया अर्थ नं थुकिइ दुथ्याःबलय् विद्यार्थी व शोधार्थीपिन्त समेतं आपालं ज्या वइगु ताया । आशा व भलसा दु, थुगु विषय च्यूताः तइपिं महानुभावपिनि छुं भचासां मन तयेगु ज्या जुइ ।

सफू प्रकाशन यायेगु अवसर विया दीगुलिं अनुवादक भाजुयात साधुवाद घछाना ।

इलय् हे सफू छापे याये सिध्ययेका व्यूगुलिं सिग्मा जनरल अफसेट प्रेसया जःपिन्त नं सुभाय् वियाच्चना ।

धम्म डिजिटल टीम परिवार
२०७७ माघ ३०

प्रकाशकीय

श्री मदन रत्न मानन्धरबाट अनुवाद र सम्पादन गरिएको धर्मचक्रप्रवर्तन सूत्रको मूल पालि, रोमन पालि, नेपालभाषा, खस नेपाली, अंग्रेजी भावार्थ अलग अलग र सहजपूर्वक पढ्न हुने गरी एकै ठाउँ भावार्थसहित तयार भएको यस पुस्तक धम्म डिजिटल टीमको दोश्रो कोसेलीका रूपमा यहाँहरू समक्ष पस्किन पाउँदा हर्ष र गौरवको महसूस भइरहेको छ ।

नेपालका सुपुत्र सिद्धार्थ कुमारले आफ्नै मेहेनत र पराक्रमबाट बुद्धत्व-ज्ञान लाभ गरी सकल जगतको हित, सुख र कल्याण कामना गरी मैत्री, करुणाले भरीपूर्ण यस धर्मचक्र सूत्रको उपदेश दिनुभयो । बुद्धको प्रथम उपदेशको रूपमा प्रख्यात यस सूत्रलाई समस्त बौद्ध-जगतले अत्यन्त श्रद्धा र आस्थापूर्वक पाठ गर्ने र गराउने चलन संसारभर देख्न, हेर्न र सुन्न पाइन्छ । यस सूत्रमा उल्लेख भए अनुरूपका चार आर्यसत्यको ज्ञानलाई सकल मानव मात्रले जान्न, बुझ्न र व्यवहारमा प्रयोग गर्न सकियो भने मानिस भएर जन्मेको सफल हुन्छ भन्ने कुरामा कसैको दुई मत नहोला । यसैलाई हृदयंगम गरी बुद्धभाषित मूल पालिका साथै त्यसको तीन वटा भाषामा भावार्थसहित एक ठाउँ बटुली पाठकहरूलाई सहज, सरल र व्यावहारिक रूपमा बुझ्न पाउन् भन्ने उद्देश्यका साथ यस टीमका मदन रत्न मानन्धरबाट अनुवाद एवं सम्पादनको काम पूर्ण गर्नुभएको हो ।

सूत्रको श्रोत एवं सूत्रमा उल्लेख भएका विभिन्न शब्दहरूको अर्थ पनि यस पुस्तकमा समावेश गरिएको हुँदा विद्यार्थी तथा शोधार्थीहरूका लागि पनि अत्यन्तै उपयोगी हुने ठान्दछौं । आशा एवं विश्वास छ, यस सम्बन्धमा जिज्ञासा राख्नुहुने सबै महानुभावहरूको धोको केही हदसम्म पूरा हुनेछ ।

पुस्तक प्रकाशन गर्ने अवसर दिनु भएकोमा अनुवादकज्यूमा साधुवाद अर्पण गर्दछौं ।

समयमै पुस्तक छापीदिने सिग्मा जनरल अफसेट प्रेस परिवारलाई पनि हार्दिक धन्यवाद छ ।

धम्म डिजिटल टीम परिवार
२०७७ माघ ३०

થઃગુ ખ

વંગ ૨૬૦૯ દેન્નિયા અસાર પુન્હિસ દેશના જૂગુ 'ધર્મચક્રપ્રવર્તન સૂત્ર' બુદ્ધયા ન્હાપાંગુ ઉપદેશ અલે બુદ્ધશિક્ષાયા જગ । 'ગુબલય્તક પ્યંગુ આર્યસત્યય જિ બાંલાક વિશુદ્ધ મજુયાનિ (યાને કિ સ્પષ્ટ મજુનિ), અબલય્તક જિં બુદ્ધત્વયાત સિલ, થ્યન, પ્રાપ્ત જુલ ધકા: સ્વીકાર મયાના । તર ગુબલય થુકિઈ જિ સ્પષ્ટ જુલ અબલય તિનિ જિં બુદ્ધત્વયાત સિલ, થ્યન, પ્રાપ્ત જુલ ધકા: સ્વીકાર યાના ।' બુદ્ધયા સ્પષ્ટ, યથાર્થ વ ઇમાન્દાર દાવી । સું નં ધર્મગુરું યા:ગુ સ્વચ્છ બયાન । ઉકિં હે જુઝુ, બુદ્ધવચન ધાલ કિ અપાર શ્રદ્ધા વ આસ્થાં બિલિબિલિ જાયા: મનૂત ન્હ્યાથાય વના: નં ન્યનેત, થુઝુકેત, અલે અભ્યાસ યાયેત ન્હ્યાબલેં તયાર ।

પાલિ ત્રિપિટકયા સંયુક્ત નિકાય, મહાવગ્ગ સચ્ચસંયુત્તય 'ધર્મમચક્રપ્રવર્તનસુત' યા નામં વ વિનયપિટકયા મહાવગ્ગ પાલિ મહાખન્ધકય 'ધર્મમચક્રપ્રવર્તન' યા નામં ઉલ્લેખ જુયાચ્વંગુ થથેભન મહત્વ જા:ગુ બુદ્ધવચન વ અનુપમ શિક્ષાયાત ફયાંફક્વ ઉપ્વ: મનૂતસેં સીકે ફયેમા, થુઝુકે ફયેમા, છ્યલે ફયેમા, બુદ્ધં ક્યના બિજ્યા:ગુ નિર્વાણયાત સકસિન પ્રાપ્ત યાયે ફયેમા ધ્યાગુ ભિંગુ ઇચ્છાં હે થુગુ અત્યન્ત મહત્વપૂર્ણ સૂત્રયા અનુવાદ વ સમ્પાદનયા જ્યાય મચાયેક હે ન્હ્યાકા યન । મૂલ ઉપદેશ લા પાલિઝ હે જુલ, તર થુકિયા જ્ઞાન દયેકા: તિનિ સૂત્રયા અર્થ વ મર્મ થુઝુકેગુ ધાલ ધાયેવ તાઉ બી ફુ । મૃત્યું ધ્વદુઝુકે ન્હ્ય: હે બુદ્ધશિક્ષાયાત નુગલય થના: નિર્વાણયા સવા: કાયેત સકલેં તા:લાયેમા ધ્યાગુ છતા હે જક ધ્યાઉન્ન ખ: । ઉકિં હે આ:યાત સ્વંગુ ભાસં થુકિયા ભાવાર્થલિસેં મૂલ પાલિ વ રોમન પાલિયાત ન્હ્યબ્વયેગુ કૃત: જૂગુ દુ ।

ધાત્યેં ધાયેગુ ખ:સા થ: પાલિભાય્યા વિશેષજ્ઞ મખુસાં પાલિભાય્યા શુદ્ધતાયાત ગથે ખ: અથે હે લ્યનીકથં ફયાંફછિ અધ્યયન વ પ્રયાસ જૂગુ દુ । લિસેં ઉકિયા અર્થયાત અનર્થ મજુઝુકથં

फत्तले कुतः नं जूगु दु । थुपिं फुक्कया नितिं गवहालि कयागु सफू
शब्दकोश आदिया अनुवादक, सम्पादक व प्रकाशकपिंप्रति आभार
जुयाच्चना ।

धर्म डिजिटल टीमया निगूगु घघ्काकथं पिलूगु थुगु सफूयात
न्हापा थें हे छिकपिनिगु सद्भाव दइ धकाः धुक्क जुया । लिसें
सफू प्रकाशनया अभिभार क्वबिया व्यूगुलिं प्रकाशक परिवारप्रति
कृतज्ञता घघ्काया ।

सफूयाबारे मंगलमैत्री व भिंतुनाया कामना यानाबिज्याःगुलिं
श्रद्धेय धर्मवती गुरुमांप्रति दुनुगलनिसें श्रद्धा प्वंकुसे सादर वन्दना
याना ।

अनुवादक

२०७७११०१२६

आफ्नो भनाई

गत २६०९ वर्ष अधिको आषाढ पूर्णिमाका दिन देशना भएको ‘धर्मचक्रप्रवर्तन सूत्र’ बुद्धको पहिलो उपदेश अनि बुद्धशिक्षाको जग । ‘जबसम्म चार आर्यसत्यमा म राम्ररी विशुद्ध भएको थिइनं (अर्थात स्पष्ट भएको थिइनं), तबसम्म मैले बुद्धत्वलाई जानें, बुद्धत्वमा पुर्गे, बुद्धत्व प्राप्त गरें भनी स्वीकार गरिनं । तर जब यसमा म स्पष्ट भएँ तबमात्र मैले बुद्धत्वलाई जानें, बुद्धत्वमा पुर्गे, बुद्धत्व प्राप्त गरें भनी स्वीकार गरें ।’ बुद्धको स्पष्ट, यथार्थ र इमान्दार दावी । कोही पनि धर्मगुरुले गरेको स्वच्छ बयान । त्यसैले होला, बुद्धवचन भन्नासाथ अपार श्रद्धा र आस्थाले भरीपूर्ण भई मानिसहरू जता गएर पनि सुन्न, बुझ्न, अनि अभ्यास गर्न सदासर्वदा तयार ।

पालि त्रिपिटकको संयुक्त निकाय, महावग्ग सच्चसंयुतमा ‘धर्मचक्रक्षणप्रवर्तनसुत्त’ को नाममा र विनयपिटकको महावग्ग पालि महाखन्धकमा ‘धर्मचक्रक्षणप्रवर्तन’ को नाममा उल्लिखित यतिविज्ञ महत्वले भरिएको बुद्धवचन र अनुपम शिक्षालाई सकेसम्म धेरै मानिसहरूले जान्न सकोस्, बुझ्न सकोस्, अपनाउन सकोस्, बुद्धले देखाउनुभएको निर्वाणलाई सबैले प्राप्त गर्न सकोस् भन्ने शुभ आकांक्षाले नै यस अत्यन्त महत्वपूर्ण सूत्रको अनुवाद र सम्पादनको कार्यमा अनायासै लागी परें । मूल उपदेश त पालिमा भयो, तर यसको ज्ञान लिएर मात्र सूत्रको अर्थ र मर्म बुझ्ने छु भन्न थाल्यो भने लामो समय लाग्न सकछ । मृत्युले भेद्वाउनु भन्दा अगाडि नै बुद्धशिक्षालाई आफ्नो हृदयमा भरी निर्वाणको स्वाद लिन सबै सफल होउन् भन्ने एउटामात्र ध्याउन्न हो । तसर्थ अहिलेलाई तीन वटा भाषामा यसको भावार्थसहित मूल पालि र रोमन पालिलाई प्रस्तुत गर्ने प्रयास गरिएको हो ।

यथार्थमा आफू पालि भाषाका विशेषज्ञ नरहेता पनि पालि भाषाको शुद्धतालाई यथावत कायम राख्न सक्दो अध्ययन र प्रयास

गरिएको छ । साथै त्यसको अर्थलाई पनि अनर्थ हुन नदिन यथासम्भव कोशिस गरिएको छ । यी सबैका लागि पूर्वप्रकाशित पुस्तक, शब्दकोश आदिका अनुवादक, सम्पादक एवं प्रकाशकहरूप्रति आभारी छु ।

धर्म डिजिटल टीमको दोश्रो कोसेलीका रूपमा प्रस्तुत यस पुस्तकप्रति पहिले भै यहाँहरू सबैको सद्भाव रहने छु भन्नेमा विश्वस्त छु । साथै पुस्तक प्रकाशनको अभिभार वहन गरिदिएकोमा प्रकाशक परिवारप्रति कृतज्ञता अर्पण गर्दछु ।

पुस्तकबारे मंगलमैत्री एव शुभकामनाका प्रदायक श्रद्धेय धर्मवती गुरुमांप्रति अन्तःस्करणबाट श्रद्धा व्यक्तगर्दै सादर वन्दना गर्दछु ।

अनुवादक
२०७७९१०२६

Foreword

‘Dhammacakkappavattana sutta’, Buddha’s first sermon and foundation of Buddha’s teachings, delivered on the full moon day of Asaadhi (Jul-Aug), 2609 years ago. *“So long, bhikkhus, I was not clear or actual visualization was not thoroughly purified in these Four Noble Truths, I did not claim, to have awakened to the perfect enlightenment. At the time, o bhikkhus, when I became clear or thoroughly purified on these Four Noble Truths, I claimed to have awakened to the perfect enlightenment.”* Buddha’s clear, factual, and noble claim. Flawless statement of the Great teacher. That’s why, people are ready to go anywhere and at any time to listen, to understand, and to practice the Buddha’s teachings with great faith and devotion.

This sutta is mentioned in the main Pali text as ‘Dhammacakkappavattana sutta’ in Samyutta Nikaya, Mahavagga, Sacca Samyutta and as ‘Dhammacakkappavattana’ in Mahakhandhaka of Mahavagga Pali of Vinaya Pitaka. I became involved in translation and editing this important Sutra, with an aim that to know, be understood, implement, and achieve Nibbana showed by Buddha, by all human beings, Buddha’s words as well as the incomparable teachings. The main text was in Pali and it may be a time-consuming task to understand the gist of the sutra only after learning the knowledge of Pali. One should be successful to experience the taste of Nibbana by filling the heart with Buddha’s teachings before life comes to an end. Therefore, I have attempted to present the verses in three languages along with the Main Pali as well as Roman Pali for now.

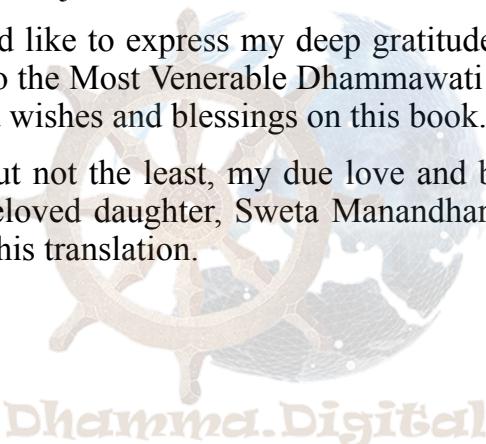
Despite not being an expert in Pali, a considerable attempt with adequate study has been carried out to maintain the correctness of the meaning of the language. Also, an attempt has been made to ensure the meanings are not interpreted incorrectly. I am grateful to the translators, editors, and publishers of the reference books and dictionaries, which have been used for the study.

I hope the amenity received in all the previous publications continues to this second publication of Dhamma Digital team. Also I would like to express my sincere gratitude towards the publisher family for undertaking this job.

I would like to express my deep gratitude as well as a salute to the Most Venerable Dhammadawati Guruma for her good wishes and blessings on this book.

Last but not the least, my due love and blessings go to my beloved daughter, Sweta Manandhar, for her support on this translation.

Translator
2077.10.26

विषय सूची / Contents

क्रम सं. S. No.	शिर्षक Titles	पृष्ठ Page No.
१.	मंगलकामना व भिंतुना (Good wishes and Blessings)	ग
२.	मंगलमैत्री एवं शुभकामना (Good wishes and Blessings)	घ
३.	पिकाः पाखे (Publishers's Remarks).....	ड
४.	प्रकाशकीय (Publishers's Remarks)	च
५.	थःगु खँ (Foreword).....	छ
६.	आफ्नो भनाई (Foreword).....	झ
७.	Foreword	ट
८.	Pali Language Structure	ठ
९.	धम्मचक्कप्पवत्तनसुत्त (Dhammacakkappavattana sutta).....	१
१०.	भावार्थ (नेपालभाषा)	६८
११.	भावार्थ (खस नेपाली)	७६
१२.	English sense.....	८२
१३.	शब्दार्थ । भावार्थ	८९
१४.	Vocabulary.....	९२
१५.	सहायक सामग्री (References).....	९४

Pali Language Structure

Vowels

a-अ, ā-आ, i-इ, ī-ई,

u-उ, ū-ऊ, e-ए, o-ओ,

Consonants

k, kh, g, gh, ṇ

क, ख, ग, घ, ड

c, ch, j, jh, ḍ

च, छ, ज, भ, ज

t, th, d, dh, ᶻ

ट, ठ, ड, ढ, ण

t, th, d, dh, n

त, थ, द, ध, न

p, ph, b, bh, m

प, फ, ब, भ, म

y, r, l, v, s, h, ḥ, ḡ

य, र ल, व, स, ह, ल, अं

Pronunciation of Pali Letters

'a' is pronounced like 'u' in cut
ā is pronounced like 'a' in father
i is pronounced like 'i' in mill
ī is pronounced like 'ee' in bee
u is pronounced like 'u' in put
ū is pronounced like 'oo' in cool
k is pronounced like 'k' in kite
g is pronounced like 'g' in good
ñ is pronounced like 'ng' in singer
c is pronounced like 'ch' in church
j is pronounced like 'j' in jam
ñ is pronounced like 'gn' in signer
t̄ is pronounced like 't' in hat
đ is pronounced like 'd' in good
ñ is pronounced like 'n' in now
t̄ is pronounced like 't' in ten
d̄ is pronounced like 'th' in they
n̄ is pronounced like 'n' in no
p̄ is pronounced like 'p' in put
b̄ is pronounced like 'b' in but
m̄ is pronounced like 'm' in mind
ȳ is pronounced like 'y' in yes
r̄ is pronounced like 'r' in right
l̄ is pronounced like 'l' in light
v̄ is pronounced like 'v' in vine
s̄ is pronounced like 's' in sing
h̄ is pronounced like 'h' in hot
m̄ is pronounced like 'ng' in sing

kh, gh, ch, jh, th̄, đh, th, dh, ph, bh are aspirate consonants which have to be pronounced with an audible breath. (Silva, pp. ix-x)

(पालिमा 'ञ' लाई 'न्य' उच्चारण गरिन्छ । जस्तै : पञ्जा=पन्न्या)

<https://dhamma.digital>

नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स

वसपोल भगवान् अरहत सम्यक्सम्बुद्धयात नमस्कार

उहाँ भगवान् अरहत सम्यक्सम्बुद्धलाई नमस्कार

Namo tass Bhagavato Arahato Sammāsambuddhassa

*Homage to him, the Blessed One, the Worthy One,
the Fully Enlightened one*

धम्मचक्कप्रवर्तन सुतं Dhammacakkappavattana Sutta

(धर्मचक्र प्रवर्तन सूत्र)

पालि :

एवं मे सुतं, एकं समयं भगवा

भावार्थ (नेपाल भाषा) : थथे जिं न्यना, छगू इलय् भगवान्

भावार्थ (नेपाली) :

यस्तो मैले सुनें, एक समय
भगवान्

(Pali) :

Evaṁ me sutam, ekaṁ
samayaṁ bhagavā

(English sense) :

Thus have I heard, On one
occasion the Blessed One

बाराणसियं विहरति इसिपतने मिगदाये ।

बाराणसिया ऋषिपतन मृगदाबनय् च्वनाविज्याना च्वन ।

बाराणसिको ऋषिपतन मृगदाबनमा रहनुभएको थियो ।

Bārāṇasīyaṁ viharati Isipatane migadāye.

*was dwelling at Baranasi in the Deer Park at
Isipatana.*

पञ्चवग्गिये भिक्खू आमन्तेसि -

उपि॑ पञ्चवर्गीय भिक्षुपिन्त आमन्त्रण याना विज्यात

ती पञ्चवर्गीय भिक्षुहरूलाई आमन्त्रण गर्नुभयो

pañcavaggiye bhikkhū āmantesi –

addressed the bhikkhus of the group of five thus:

“द्वेमे, भिक्खवे, अन्ता

भिक्षुपि, थुपि निगृ अन्तयात

भिक्षुहरू, यी दुई वटा अन्तहरूलाई

“Dveme, bhikkhave, antā

“Bhikkhus, these two extremes

पञ्चजितेन न सेवितब्बा ।

प्रव्रजितपिसं सेवन (अभ्यास) यायेमज्यु ।

प्रव्रजितहरूले सेवन (अभ्यास) गर्नु हुदैन ।

pabbajitena na sevitabbā.

should not be followed by one

who has gone forth into homelessness.

कतमे द्वे?

छु छु निगृ ?

के के दुई वटा?

Katame dve?

What two?

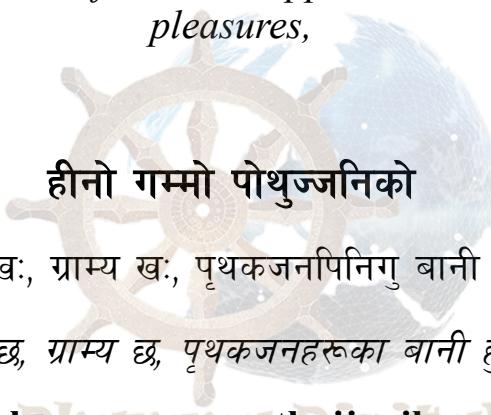
यो चायं कामेसु कामसुखल्लिकानुयोगे

गुगु थ्व कामगुणय् यद्दपु न्त्याइपु तायाः
कामसुखयात अनुभव यायेगु

जुन यस कामगुणमा रमाई आनन्द मानी
कामसुखलाई अनुभव गर्नु

Yo cāyam kāmesu kāmasukhallikānuyogo

*The pursuit of sensual happiness in sensual
pleasures,*

हीनो गम्मो पोथुज्जनिको

हीन खः, ग्राम्य खः, पृथकजनपिनिगु बानी खः,

हीन छ, ग्राम्य छ, पृथकजनहरूका बानी हुन्,

hīno gammo pothujjaniko

which is low, vulgar, the way of worldlings,

अनरियो अनत्थसंहितो,

आर्यपिनिगु आचरण मखु,

अर्थ हितलिसे सम्बन्धितगु मखु,

आर्यहरूको आचरण होइन,

अर्थ हितसँग असम्बन्धित छन्,

anariyo anatthasam̄hito,

ignoble, unbeneficial,

यो चायं अत्तकिलमथानुयोगो

अले मेगु, थःगु शरीरयात कष्ट व
सास्ति जुइकथं अभ्यास यायेगु नं

अनि अर्को, आफूनो शरीरलाई कष्ट र
सास्ति हुनेगरी अभ्यास गर्नु पनि

yo cāyam attakilamathānuyogo

And the pursuit of self-mortification,

दुखो अनरियो अनत्थसंहितो ।

दुख जक खः, आर्यपितिगु आचरण मखु,
अर्थ हितलिसे सम्बन्धितगु मखु,

दुख मात्र हो, आर्यहरूको आचरण होइन,
अर्थ हितसँग असम्बन्धित छन्,

dukkho anariyo anatthasam̄hito.

which is painful, ignoble, unbeneficial

एते खो, भिक्खवे, उभो अन्ते अनुपगम्म

भिक्षुपि, आः कनावयागु निगू अन्तया लिक्क मवंसे,

भिक्षुहरू, अहिले बताएका
दुई वटा अन्तहरूको नजिक नगाइकन,

Ete kho, bhikkhave, ubho ante anupagamma,

Without veering towards either of these extremes,

मज्जिमा पटिपदा तथागतेन अभिसम्बुद्धा

(जि) तथागतं मध्यम मार्ग जुयाच्वंगु यात
प्रतिवेध यानाः सीके धुन,

(म) तथागतले मध्यम मार्ग भएकालाई
प्रतिवेध गरी जानी सकें,

**majjhimā patipadā tathāgatena
abhisambuddhā,**

the Tathagata has awakened to the middle way,

चक्खुकरणी जाणकरणी

मिखायात नं दयेके सःगु,
ज्ञानयात नं दयेके सःगु,

चक्षुलाई पनि उत्पन्न गर्न सक्ने,
ज्ञानलाई पनि उत्पन्न गर्न सक्ने,

cakkhukaraṇī nāṇakaraṇī

*Which gives rise to vision,
which gives rise to knowledge,*

उपसमाय अभिज्ञाय

क्लेश शमन याये निंति नं,
विशेष ज्ञानद्वारा सीकेया निंति नं जुयाच्वन,

क्लेश शमन गर्नको निमित्त पनि,
विशेष ज्ञानद्वारा जान्नको निमित्त पनि रहेछ,

upasamāya abhiññāya

which leads to peace, to direct knowledge,

Dhamma.Digital

सम्बोधाय निष्पानाय संवत्तति ।

प्रतिवेध यानाः सीकेया निंति नं जुयाच्वन,

निर्वाण प्राप्ति (सम्पूर्ण दुख शान्त) यायेया निंति नं
जुयाच्वन ।

प्रतिवेध गरी जान्नका लागि पनि,
निर्वाण प्राप्ति (सम्पूर्ण दुख शान्त) गर्नका लागि पनि रहेछ ।

sambodhāya nibbānāya saṃvattati.

to enlightenment, to nibbana.

“कतमा च सा, भिक्खवे,

भिक्षुपि, छु छु खःले सा उगु ?

भिक्षुहरू, के के हुन् त ती ?

Katamā ca sā, bhikkhave,

And what are those, bhikkhus?

मज्जिमा पटिपदा तथागतेन अभिसम्बुद्धा

(जि) तथागतं मध्यम मार्ग जुयाच्वंगुयात

प्रतिवेध यानाः सीके धुन धयागु,

(म) तथागतले मध्यम मार्ग भएकालाई

प्रतिवेध गरी जानी सकें भनेको,

**majjhimā paṭipadā tathāgatena
abhisambuddhā,**

the Tathagata has awakened to the middle way,

चक्रखुकरणी जाणकरणी

मिखायात नं दयेके सःगु,

ज्ञानयात नं दयेके सःगु,

चक्रुलाई पनि उत्पन्न गर्न सक्ने,

ज्ञानलाई पनि उत्पन्न गर्न सक्ने,

cakkhukaraṇī ñāṇakaraṇī

*Which gives rise to vision,
which gives rise to knowledge,*

उपसमाय अभिज्ञाय

क्लेश शमन याये निर्ति नं,
विशेष ज्ञानद्वारा सीकेया निर्ति नं जुयाच्वन,

क्लेश शमन गर्नको निर्मित पनि,
विशेष ज्ञानद्वारा जान्नको निर्मित पनि रहेछ,

upasamāya abhiññāya

which leads to peace, to direct knowledge,

सम्बोधाय निष्पानाय संवत्तति ।

प्रतिवेध यानाः सीकेया निर्ति नं जुयाच्वन,
निर्वाण प्राप्ति (सम्पूर्ण दुख शान्त) यायेया निर्ति नं
जुयाच्वन ।

प्रतिवेध गरी जान्का लागि पनि,
निर्वाण प्राप्ति (सम्पूर्ण दुख शान्त) गर्नका
लागि पनि रहेछ ।

sambodhāya nibbānāya samvattati.

to enlightenment, to nibbana.

अयमेव अरियो अद्भुत्तिको मग्गो,

थुगु च्यागू अंग दुगु आर्य मार्ग हे खः,
यी आठ अंग भएको आर्य मार्ग नै हो,

Ayameva ariyo atṭhaṅgiko maggo,

It is this Noble Eightfold Path,

Dhamma Digital
सेय्यथिदं -

छु छु खःले

के के हुन् त

seyyathidam –

that is

सम्मादिट्ठि सम्मासङ्घप्पो
सम्मावाचा सम्माकम्मन्तो

सम्यक् दृष्टि, सम्यक् संकल्प,
सम्यक् वचन, सम्यक् कर्म,

सम्यक् दृष्टि, सम्यक् संकल्प,
सम्यक् वचन, सम्यक् कर्म,

**sammādiṭṭhi, sammāsaṅkappo,
sammāvācā, sammākammanto,**

*Right view, right intention,
right speech, right action,*

सम्माआजीवो सम्मावायामो
सम्मासति सम्मासमाधि ।

सम्यक् आजीविका, सम्यक् व्यायाम,
सम्यक् स्मृति, सम्यक् समाधि ।

सम्यक् आजीविका, सम्यक् व्यायाम,
सम्यक् स्मृति, सम्यक् समाधि ।

**sammāājīvo, sammāvāyāmo,
sammāsati, sammāsamādhi.**

*right livelihood, right effort,
right mindfulness, right concentration.*

अयं खो सा, भिक्खवे,

थुपि हे खः व भिक्षुपि,

यही नै हुन् ती भिक्षुहरू,

Ayam kho sā, bhikkhave,

This bhikkhus, is that

मज्जिमा पटिपदा तथागतेन अभिसम्बुद्धा

(जि) तथागतं मध्यम मार्ग जुयाच्वंगु यात
प्रतिवेध यानाः सीके धुन धयागु,

(म) तथागतले मध्यम मार्ग भएकालाई
प्रतिवेध गरी जानी सकें भनेको,

**majjhimā paṭipadā tathāgatena
Dh abhisambuddhā, digital**

middle way awakened to by the Tathagata,

चक्खुकरणी जाणकरणी

मिखायात नं दयेके सःगु, ज्ञानयात नं दयेके सःगु,

चक्षुलाई पनि उत्पन्न गर्न सक्ने,
ज्ञानलाई पनि उत्पन्न गर्न सक्ने,

cakkhukaraṇī nāṇakaraṇī

*Which gives rise to vision,
which gives rise to knowledge,*

उपसमाय अभिज्ञाय

क्लेश शमन याये निंति नं,
विशेष ज्ञानद्वारा सीकेया निंति नं जुयाच्वन,

क्लेश शमन गर्नको निमित्त पनि,
विशेष ज्ञानद्वारा जान्नको निमित्त पनि रहेछ,

upasamāya abhiññāya

which leads to peace, to direct knowledge,

सम्बोधाय निष्पानाय संवत्तति ।

प्रतिवेध यानाः सीकेया निंति नं जुयाच्वन,
निर्वाण प्राप्ति (सम्पूर्ण दुख शान्त) यायेया निंति नं
जुयाच्वन ।

प्रतिवेध गरी जान्नका लागि पनि,
निर्वाण प्राप्ति (सम्पूर्ण दुख शान्त) गर्नका लागि पनि रहेछ ।

sambodhāya nibbānāya samvattati.

to enlightenment, to nibbana.

“इदं खो पन, भिक्खवे, दुःखं अरियसच्चं -

भिक्षुपि, व्व कने त्यनागु ला दुख आर्य सत्य हे खः

भिक्षुहरू, यो बताउन लागेको त दुख आर्य सत्य नै हो

**“Idam kho pana, bhikkhave, dukkham
ariyasaccam**

Now this, bhikkhus, is the noble truth of suffering,

जातिपि दुःखा, जरापि दुःखा,

जन्म जुझगु नं दुख हे खः, जीर्ण जुझगु नं दुख हे खः,

जन्म हुनु पनि दुख नै हो, जीर्ण हुनु पनि दुख नै हो,

Jātipi dukkhā, jarāpi dukkhā,

Birth is suffereing, aging is suffereing,

ब्याधिपि दुःखो, मरणम्पि दुःखं,

विरामी जुझगु नं दुख हे खः, सीगु नं दुख हे खः,

विरामी हुनु पनि दुख नै हो, मृत्यु हुनु पनि दुख नै हो,

byādhipi dukkho, marañampi dukkham,

illness is suffering, death is suffering,

अप्पियेहि सम्पयोगो दुक्खो,
अप्रिय (मयःपिं) नाप च्वने मालीगु दुख,
अप्रिय (मन नपरेका) हरू सँग बस्न पर्ने दुख,
appiyehi sampayogo dukkho,
union with that is displeasing is suffering,

पियेहि विष्ययोगो दुक्खो,
(प्रिय) यःपिं नाप बाये मालीगु दुख,
प्रिय (मन परेका) हरूसँग अलग हुनुपर्ने दुख,
piyehi vippayogo dukkho,
separation from what is pleasant is suffering,

Dhamma.Digital

यम्पिच्छं न लभति तम्पि दुक्खं
गुगु इच्छायानागु खः उगु प्राप्त मजुइगु दुख,
जुन इच्छा गरेको हो त्यो प्राप्त नहुनु दुख,
yampiccham na labhati tampi dukkham.

not to get what one wants is suffering,

- संखितेन पञ्चुपादानक्खन्धापि दुखा ।

संक्षिप्तं धायेगु खःसा पञ्चउपादानस्कन्ध हे दुख खः ।

संक्षिप्तमा भन्तुपर्दा पञ्चउपादानस्कन्ध नै दुख हो ।

Samkhittena,pañcupādānakkhandhādukkhā.

*in brief, the five aggregates
subject to clinging are suffering.*

इदं खो पन, भिक्खवे,
दुखसमुदयं अरियसच्च -

भिक्षुपि, व्व कने त्यनागु ला
दुख समुदय (उत्पत्ति) आर्य सत्य हे खः

भिक्षुहरू, यो बताउन लागेको त
दुख समुदय (उत्पत्ति) आर्य सत्य नै हो
**“Idam kho pana, bhikkhave,
dukkhasamudayam ariyasaccam –**

*Now this, bhikkhus, is the noble truth of
the origin of suffering,*

यायं तण्हा पोनोभविका

गुगु तृष्णा, हाकनं न्हूगु जन्मयात उत्पन्न जुइके यः,

जुन तृष्णा, पुनः नयाँ जन्मलाई उत्पन्न गर्न सक्ने,

yāyam taṇhā ponobhavikā

*it is this craving which leads to renewed
existence,*

नन्दिरागसहगता

यद्यपु तायेगु न्व्याद्यपु तायेगु
आशक्त जुइगु लिसे संयुक्त जुयाः

मन पर्ने रमाइलो मान्ने.
आशक्त हुनेसँग संयुक्त भएर

nandīrāgasahagatā

accompanied by delight and lust,

Dhamma.Digital

तत्रतत्राभिनन्दनी,

गन गन उत्पत्ति जुल अन अन लय् तायेगु बानी दु,

जहाँ जहाँ उत्पत्ति भयो त्यहाँ त्यहाँ रमाउने बानी छ,

tatratastrābhinandinī,

seeking delight here and there,

सेय्यथिदं -
कामतण्हा, भवतण्हा, विभवतण्हा ।

छु छु ले धाःसा
कामतृष्णा, भवतृष्णा, विभवतृष्णा ।

के के भन्नाले
कामतृष्णा, भवतृष्णा, विभवतृष्णा ।

seyyathidam –
kāmatan̄hā, bhavatan̄hā, vibhavatan̄hā.

*That is, craving for sensual pleasures,
craving for existence, craving for extermination.*

इदं खो पन, भिक्खवे,
दुखनिरोधं अरियसच्चं -

भिक्षुपि, थ्व कने त्यनागु ला
दुख निरोध आर्य सत्य हे खः

भिक्षुहरू, यो बताउन लागेको त
दुख निरोध आर्य सत्य नै हो

**“Idam kho pana, bhikkhave,
dukkhanirodham ariyasaccam –**

*Now this, bhikkhus, is the noble truth of
the cessation of suffering,*

यो तस्सायेव तण्हाय असेसविरागनिरोधो

उगु तृष्णाया ल्यं पुल्यं मदयेक निरोध जुइगु

उक्त तृष्णाको पूर्ण रूपमा निरोध हुनु

yo tassā yeva taṇhāya asesavirāganirodho,

*It is the remainderless fading away and
cessation of that same craving,*

चागो पटिनिस्सगो मुक्ति अनालयो ।

त्याग यायेगु तापाका छ्वयेगु

मुक्त जुइगु आशक्ति मदइगु ।

त्याग गर्नु दूर गर्नु मुक्त हुनु आशक्ति नहुनु ।

cāgo, paṭinissaggo, mutti, anālayo.

the giving up and relinquishing of it,

freedom from it, nonreliance on it.

इदं खो पन, भिक्खवे, दुक्खनिरोधगामिनी
पटिपदा अरियसच्च -

भिक्षुपिं, थ्व कने त्यनागु ला दुख निरोधपाखे यंकीगु
मार्ग आर्य सत्य हे खः

भिक्षुहरू, यो बताउन लागेको त दुख निरोधतर्फ लाने
मार्ग आर्य सत्य नै हो

“Idam kho pana, bhikkhave, dukkhanirodhagāminī
paṭipadā ariyasaccam –

*Now this, bhikkhus, is the noble truth of the way
leading to the cessation of suffering,*

अयमेव अरियो अद्भुत्तिको मग्गो, सेय्यथिदं -

थ्व मार्ग खः, आर्य अष्टांगिक मार्ग, गुणु कि

यो मार्ग हो आर्य अष्टांगिक मार्ग, जुन कि

ayameva ariyo aṭṭhaṅgiko maggo,
seyyathidaṁ –

it is this Noble Eightfold Path,

those are

सम्मादिद्धि सम्मासङ्घप्पो
सम्मावाचा सम्माकम्मन्तो

सम्यक् दृष्टि, सम्यक् संकल्प,
सम्यक् वचन, सम्यक् कर्म,

सम्यक् दृष्टि, सम्यक् संकल्प,
सम्यक् वचन, सम्यक् कर्म,

**sammāditṭhi, sammāsaṅkappo,
sammāvācā, sammākammanto,**

*Right view, right intention,
right speech, right action,*

सम्माआजीवो सम्मावायामो
सम्मासति सम्मासमाधि ।

सम्यक् आजीविका, सम्यक् व्यायाम,
सम्यक् स्मृति, सम्यक् समाधि ।

सम्यक् आजीविका, सम्यक् व्यायाम,
सम्यक् स्मृति, सम्यक् समाधि ।

**sammāājīvo, sammāvāyāmo,
sammāsati, sammāsamādhi.**

*right livelihood, right effort,
right mindfulness, right concentration.*

इदं दुःखं अरियसच्च'न्ति मे, भिक्खवे,

भिक्षुपिं, व्व दुख आर्य सत्य धकाः जितः:

भिक्षुहरू, यो दुख आर्य सत्य हो भनी मलाई

"Idam dukkham ariyasaccanti me, bhikkhave,

This is the noble truth of suffering, thus, bhikkhus,

पुब्बे अननुस्सुतेसु धम्मेसु

न्हापा न्यने मनंगु धर्मय्

पहिले नसुनेको धर्ममा

pubbe ananussutesu dhammesu

in regard to things unheard before,

चक्खुं उदपादि, जाणं उदपादि,

मिखा उत्पन्न जुल, ज्ञान उत्पन्न जुल,

आँखा उत्पन्न भयो, ज्ञान उत्पन्न भयो,

cakkhum udapādi, nāñam udapādi,

there arose in me vision, knowledge,

Dhamma.Digital

पञ्चा उदपादि, विज्ञा उदपादि,

आलोको उदपादि ।

प्रज्ञा उत्पन्न जुल, विद्या उत्पन्न जुल,

मत जः उत्पन्न जुल ।

प्रज्ञा उत्पन्न भयो, विद्या उत्पन्न भयो,

प्रकाश उत्पन्न भयो ।

paññā udapādi, vijjā udapādi, āloko udapādi.

Wisdom, true knowledge, and light.

‘तं खो पनिदं दुःखं अरियसच्चं

उजोगु दुख आर्य सत्ययात्

त्यस्तो दुख आर्य सत्यलाइ

Taṁ kho panidam dukham ariyasaccam

This noble truth of suffering is to be

परिज्ञेयन्ति मे, भिक्खवे,

परिच्छेद यानाः सीकेमाः धकाः जितः, भिक्षुपि,

परिच्छेद गरी जानुपर्व्व भनी मलाइ, भिक्षुहरू,

pariññeyyanti me, bhikkhave,

fully understood, thus, bhikkhus,

पुब्बे अननुस्सुतेसु धम्मेसु

न्हापा न्यने मनंगु धर्मय्

पहिले नसुनेको धर्ममा

pubbe ananussutesu dhammesu

in regard to things unheard before,

चक्खुं उदपादि, ज्ञाणं उदपादि,

मिखा उत्पन्नं जुल, ज्ञानं उत्पन्नं जुल,

आँखा उत्पन्नं भयो, ज्ञानं उत्पन्नं भयो,

cakkhum udapādi, nāñam udapādi,

there arose in me vision, knowledge,

पञ्चा उदपादि, विज्ञा उदपादि,
आलोको उदपादि ।

प्रज्ञा उत्पन्नं जुल, विद्या उत्पन्नं जुल,
मत जः उत्पन्नं जुल ।

प्रज्ञा उत्पन्नं भयो, विद्या उत्पन्नं भयो,
प्रकाश उत्पन्नं भयो ।

paññā udapādi, vijjā udapādi, aloko udapādi.

Wisdom, true knowledge, and light.

‘तं खो पनिदं दुखं अरियसच्चं

उजोगु दुख आर्य सत्ययात्

त्यस्तो दुख आर्य सत्यलाइ

Tam kho panidam dukkham ariyasaccam

This noble truth of suffering has been

परिज्ञातं न्ति मे, भिक्खवे,

परिच्छेद यानाः सीकेधुन धकाः जितः, भिक्षुपि,

परिच्छेद गरी जानीसकं भनी मलाई, भिक्षुहरू,

pariññātanti me, bhikkhave,

fully understood, thus, bhikkhus,

Dhamma.Digital

पुष्टे अननुस्सुतेसु धम्मेसु

न्हापा न्यने मनंगु धर्मय्

पहिले नसुनेको धर्ममा

pubbe ananussutesu dhammesu

in regard to things unheard before,

चक्खुं उदपादि, ज्ञां उदपादि,
मिखा उत्पन्न जुल, ज्ञान उत्पन्न जुल,
आँखा उत्पन्न भयो, ज्ञान उत्पन्न भयो,
cakkhum̄ udapādi, nāñam̄ udapādi,
there arose in me vision, knowledge,

पञ्चा उदपादि, विज्ञा उदपादि,
आलोको उदपादि ।

प्रज्ञा उत्पन्न जुल, विद्या उत्पन्न जुल,
मत जः उत्पन्न जुल ।

प्रज्ञा उत्पन्न भयो, विद्या उत्पन्न भयो,
प्रकाश उत्पन्न भयो ।

paññā udapādi, vijjā udapādi, aloko udapādi.
Wisdom, true knowledge, and light.

इदं दुक्खसमुदयं अरियसच्च'न्ति मे, भिक्खवे,
भिक्षुपि, थ्व दुख समुदय (उत्पत्ति)
आर्य सत्य खः धकाः जितः

भिक्षुहरू, यो दुख समुदय (उत्पत्ति)
आर्य सत्य हो भनी मलाई

“Idam dukkhasamudayaṁ
ariyasaccanti me, bhikkhave,

*This is the noble truth of the origin of suffering,
thus, bhikkhus,*

पुब्बे अननुस्सुतेसु धम्मेसु

न्हापा न्यने मनंगु धर्मय्

पहिले नसुनेको धर्ममा

pubbe ananussutesu dhammesu

in regard to things unheard before,

Dhamma.Digital

चक्रबुं उदपादि, जाण उदपादि,

मिखा उत्पन्न जुल, ज्ञान उत्पन्न जुल,

आँखा उत्पन्न भयो, ज्ञान उत्पन्न भयो,

cakkhum udapādi, nāṇam udapādi,

there arose in me vision, knowledge,

पञ्चा उदपादि, विज्ञा उदपादि,
आलोको उदपादि ।

प्रज्ञा उत्पन्न जुल, विद्या उत्पन्न जुल,
मत जः उत्पन्न जुल ।

प्रज्ञा उत्पन्न भयो, विद्या उत्पन्न भयो,
प्रकाश उत्पन्न भयो ।

paññā udapādi, vijjā udapādi, āloko udapādi.

Wisdom, true knowledge, and light.

‘तं खो पनिदं दुखसमुदयं अरियसच्चं
उजोगु दुख समुदय (उत्पत्ति) आर्य सत्ययात
त्यस्तो दुख समुदय (उत्पत्ति) आर्य सत्यलाइ
**Taṁ kho panidam dukkhasamūdayam
ariyasaccam**

This noble truth of the origin of suffering is

पहातब्ब’न्ति मे, भिक्खवे,
चीका छ्वयेमाः धकाः जितः, भिक्षुपिं,
हटाउनु पर्छ भनी मलाई, भिक्षुहरू,

pahātabbanti me, bhikkhave,
to be abandoned, thus, bhikkhus,

पुब्बे अननुस्सुतेसु धम्मेसु

न्हापा न्यने मनंगु धर्मय्

पहिले नसुनेको धर्ममा

pubbe ananussutesu dhammesu
in regard to things unheard before,

चक्रबुं उदपादि, जाणं उदपादि,

मिखा उत्पन्न जुल, ज्ञान उत्पन्न जुल,

आँखा उत्पन्न भयो, ज्ञान उत्पन्न भयो,

cakkhum udapādi, nāṇam udapādi,
there arose in me vision, knowledge,

पञ्चा उदपादि, विज्ञा उदपादि, आलोको उदपादि ।

प्रज्ञा उत्पन्न जुल, विद्या उत्पन्न जुल,

मत जः उत्पन्न जुल ।

प्रज्ञा उत्पन्नं भयो, विद्या उत्पन्नं भयो,
प्रकाश उत्पन्नं भयो ।

paññā udapādi, vijjā udapādi, āloko udapādi.

Wisdom, true knowledge, and light.

‘तं खो पनिदं दुखसमुदयं अरियसच्चं

उजोगु दुख समुदय (उत्पत्ति) आर्य सत्ययात्

त्यस्तो दुख समुदय (उत्पत्ति) आर्य सत्यलाइ

**Tam̄ kho panidam̄ dukkhasamudayam̄
ariyasaccam̄**

This is noble truth of the origin of suffering

पहीन’न्ति मे, भिक्खवे,

चीका छ्वयेधुन धकाः जितः, भिक्षुपिं,

हटाई सकें भनी मलाई, भिक्षुहरू,

pahīnanti me, bhikkhave,

has been abandoned, thus bhikkhus,

पुब्बे अननुस्सुतेसु धम्मेसु

न्हापा न्यने मनंगु धर्मय्

पहिले नसुनेको धर्ममा

pubbe ananussutesu dhammesu

in regard to things unheard before,

चक्रबुं उदपादि, जाणं उदपादि,

मिखा उत्पन्न जुल, ज्ञान उत्पन्न जुल,

आँखा उत्पन्न भयो, ज्ञान उत्पन्न भयो,

cakkhum udapādi, nāṇam udapādi,

there arose in me vision, knowledge,

Dhamma.Digital

पञ्चा उदपादि, विज्ञा उदपादि,

आलोको उदपादि ।

प्रज्ञा उत्पन्न जुल, विद्या उत्पन्न जुल,

मत जः उत्पन्न जुल ।

प्रज्ञा उत्पन्न भयो, विद्या उत्पन्न भयो,

प्रकाश उत्पन्न भयो ।

paññā udapādi, vijjā udapādi, āloko udapādi.

Wisdom, true knowledge, and light.

इदं दुखनिरोधं अरियसच्च'न्ति मे, भिक्खवे,

भिक्षुपिं, थ्व दुख निरोध आर्य सत्य खः धकाः जितः

भिक्षुहरू, यो दुख निरोध आर्य सत्य हो भनी मलाई

**“Idam dukkhanirodham
ariyasaccanti me, bhikkhave,**

*This is the noble truth of the
cessation of suffering, thus bhikkhus,*

पुब्बे अननुस्सुतेसु धम्मेसु

Dharma Digital

पहिले नसुनेको धर्ममा

pubbe ananussutesu dhammesu

in regard to things unheard before,

चक्खुं उदपादि, जाणं उदपादि,

मिखा उत्पन्न जुल, ज्ञान उत्पन्न जुल,

आँखा उत्पन्न भयो, ज्ञान उत्पन्न भयो,
cakkhum udapādi, nāñam udapādi,
there arose in me vision, knowledge,

पञ्चा उदपादि, विज्ञा उदपादि,
आलोको उदपादि ।

प्रज्ञा उत्पन्न जुल, विद्या उत्पन्न जुल,
मत जः उत्पन्न जुल ।

प्रज्ञा उत्पन्न भयो, विद्या उत्पन्न भयो,
प्रकाश उत्पन्न भयो ।

paññā udapādi, vijjā udapādi, āloko udapādi.

Wisdom, true knowledge, and light.

Dhamma.Digital

‘तं खो पनिदं दुखनिरोधं अरियसच्चं
उजोगु दुख निरोध आर्य सत्ययात
त्यस्तो दुख निरोध आर्य सत्यलाइ’

**Taṁ kho panidam dukkhanirodham
ariyasaccam**

This is the noble truth of the cessation of suffering

सच्छिकातब्ब'न्ति मे, भिक्खवे,
साक्षात्कार यायेमाः धकाः जितः, भिक्षुपिं,
साक्षात्कार गर्नुपर्द्ध भनी मलाई, भिक्षुहरू,
sacchikātabbanti me, bhikkhave,
is to be realized, thus bhikkhus,

पुब्बे अननुस्सुतेसु धम्मेसु
न्हापा न्यने मनंगु धर्मय्
पहिले नसुनेको धर्ममा
pubbe ananussutesu dhammesu
in regard to things unheard before,
Dhamma.Digital
चक्खुं उदपादि, जाणं उदपादि,
मिखा उत्पन्न जुल, ज्ञान उत्पन्न जुल,
आँखा उत्पन्न भयो, ज्ञान उत्पन्न भयो,
cakkhum udapādi, nāṇam udapādi,
there arose in me vision, knowledge,

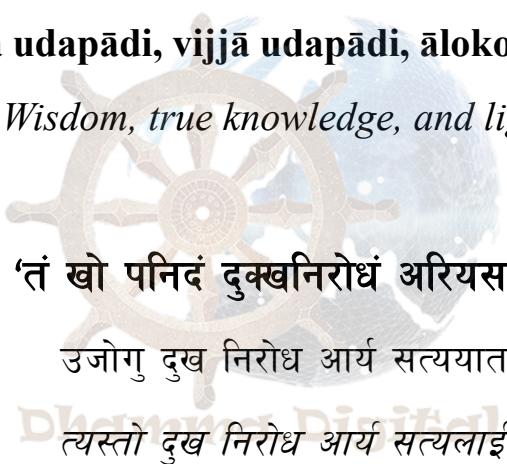
पञ्चा उदपादि, विज्ञा उदपादि,
आलोको उदपादि ।

प्रज्ञा उत्पन्नं जुल, विद्या उत्पन्नं जुल,
मत जः उत्पन्नं जुल ।

प्रज्ञा उत्पन्नं भयो, विद्या उत्पन्नं भयो,
प्रकाश उत्पन्नं भयो ।

paññā udapādi, vijjā udapādi, āloko udapādi.

Wisdom, true knowledge, and light.

‘तं खो पनिदं दुखनिरोधं अरियसच्चं

उजोगु दुख निरोध आर्य सत्ययात्

त्यस्तो दुख निरोध आर्य सत्यलाई

Taṁ kho panidaṁ dukkhanirodhaṁ
ariyasaccam

This is the noble truth of the cessation of suffering

सच्छक्त’न्ति मे, भिक्खवे,

साक्षात्कार यायेधुन धकाः जितः, भिक्षुपिं,

साक्षात्कार गरीसके भनी मलाई, भिक्षुहरू,

sacchikatanti me, bhikkhave,

has been realized, thus bhikkhus,

पुब्बे अननुस्सुतेसु धम्मेसु

न्हापा न्यने मनंगु धर्मय्

पहिले नसुनेको धर्ममा

pubbe ananussutesu dhammesu

in regard to things unheard before,

चक्खुं उदपादि, जाणं उदपादि,

मिखा उत्पन्न जुल, ज्ञान उत्पन्न जुल,

आँखा उत्पन्न भयो, ज्ञान उत्पन्न भयो,

cakkhum udapādi, nāṇam udapādi,

there arose in me vision, knowledge,

पञ्चा उदपादि, विज्ञा उदपादि, आलोको उदपादि ।

प्रज्ञा उत्पन्न जुल, विद्या उत्पन्न जुल,
मत जः उत्पन्न जुल ।

प्रज्ञा उत्पन्न भयो, विद्या उत्पन्न भयो,
प्रकाश उत्पन्न भयो ।

paññā udapādi, vijjā udapādi, āloko udapādi.

Wisdom, true knowledge, and light.

“Idam dukkhanirodhagāminī paṭipadā
This is the noble truth of the cessation of

अरियसच्च’न्ति मे, भिक्खवे,
आर्य सत्य खः धकाः भिक्षुपि, जितः
आर्य सत्य हो भनी भिक्षुहरू, मलाइ
ariyasaccanti me, bhikkhave,
suffering, thus bhikkhus,

पुब्बे अननुस्सुतेसु धम्मेसु

न्हापा न्यने मनंगु धर्मय्

पहिले नसुनेको धर्ममा

pubbe ananussutesu dhammesu

in regard to things unheard before,

चक्खुं उदपादि, जाणं उदपादि,

मिखा उत्पन्न जुल, ज्ञान उत्पन्न जुल,

आँखा उत्पन्न भयो, ज्ञान उत्पन्न भयो,

cakkhum udapādi, nāñam udapādi,

there arose in me vision, knowledge,

Dhamma.Digital

पञ्चा उदपादि, विज्ञा उदपादि,

आलोको उदपादि ।

प्रज्ञा उत्पन्न जुल, विद्या उत्पन्न जुल,

मत जः उत्पन्न जुल ।

प्रज्ञा उत्पन्न भयो, विद्या उत्पन्न भयो,

प्रकाश उत्पन्न भयो ।

paññā udapādi, vijjā udapādi, āloko udapādi.

Wisdom, true knowledge, and light.

तं खो पनिदं दुखनिरोधगामिनी
पटिपदा अरियसच्चं

उजोगु दुख निरोधपाखे यंकीगु मार्ग आर्य सत्ययात

यो दुख निरोधतर्फ लाने मार्ग आर्य सत्यलाई

**Tam kho panidam dukkhanirodhagāminī
paṭipadā ariyasaccam**

*This is the noble truth of the way leading to
the cessation of suffering*

भावेतब्ब'न्ति मे, भिक्खवे,

वृद्धियायेमाःगु खः धकाः भिक्षुपिं, जितः

वृद्धि गर्तुपर्ते हो भनी भिक्षुहरू, मलाई

bhāvetabbanti me, bhikkhave,

is to be developed, thus, bhikkhus,

पुब्बे अननुस्सुतेसु धम्मेसु

न्हापा न्यने मनंगु धर्मय्

पहिले नसुनेको धर्ममा

pubbe ananussutesu dhammesu

in regard to things unheard before,

चक्खुं उदपादि, जाणं उदपादि,

मिखा उत्पन्न जुल, ज्ञान उत्पन्न जुल,

आँखा उत्पन्न भयो, ज्ञान उत्पन्न भयो,

cakkhum udapādi, nāñam udapādi,

there arose in me vision, knowledge,

Dhamma.Digital

पञ्चा उदपादि, विज्ञा उदपादि,

आलोको उदपादि ।

प्रज्ञा उत्पन्न जुल, विद्या उत्पन्न जुल,

मत जः उत्पन्न जुल ।

प्रज्ञा उत्पन्न भयो, विद्या उत्पन्न भयो,

प्रकाश उत्पन्न भयो ।

paññā udapādi, vijjā udapādi, āloko udapādi.

Wisdom, true knowledge, and light.

**‘तं खो पनिदं दुखनिरोधगामिनी
पटिपदा अरियसच्चं**

उजोगु दुख निरोधपाखे यंकीगु मार्ग आर्य सत्ययात

त्यस्तो दुख निरोधतर्फ लाने मार्ग आर्य सत्यलाई

**Tam kho panidam dukkhanirodhagāminī
paṭipadā ariyasaccam**

*This is the noble truth of the way leading to
the cessation of suffering*

भावित'न्ति मे, भिक्खवे,

वृद्धियाये धुन धकाः भिक्षुपि, जितः

वृद्धि गरीसकें भनी भिक्षुहरू, मलाई

bhāvitanti me, bhikkhave,

has been developed, thus, bhikkhus,

पुब्बे अननुस्सुतेसु धम्मेसु

न्हापा न्यने मनंगु धर्मय्

पहिले नसुनेको धर्ममा

pubbe ananussutesu dhammesu

in regard to things unheard before,

चक्खुं उदपादि, जाणं उदपादि,

मिखा उत्पन्न जुल, ज्ञान उत्पन्न जुल,

आँखा उत्पन्न भयो, ज्ञान उत्पन्न भयो,

cakkhum udapādi, nāñam udapādi,

there arose in me vision, knowledge,

Dhamma.Digital

पञ्चा उदपादि, विज्ञा उदपादि,

आलोको उदपादि ।

प्रज्ञा उत्पन्न जुल, विद्या उत्पन्न जुल,

मत जः उत्पन्न जुल ।

प्रज्ञा उत्पन्न भयो, विद्या उत्पन्न भयो,

प्रकाश उत्पन्न भयो ।

paññā udapādi, vijjā udapādi, āloko udapādi.

Wisdom, true knowledge, and light.

यावकीवञ्च मे, भिक्खवे,

भिक्षुपि॑ं, गुबलय् गुथाय् तक, जि॑ं

भिक्षुहरू, जवसम्म, मैले

“Yāvakīvañca me, bhikkhave,

So long, bhikkhus, I

इमेसु चतूसु अरियसच्चेसु

थुपि॑ं प्यंगू आर्यसत्यय्

Dhamma Digital

imesu catūsu ariyasaccesu

*(as my knowledge and vision of)
these Four Noble Truths (as they really are in)*

एवं तिपरिवृद्धं द्वादसाकारं

थुकथं स्वंगू परिवर्त दुगु, भिंनिगू आकार दुगु,

यसरी तीन परिवर्त भएका, बाह्र आकार भएका,

evam tiparivatṭam dvādasākāram

their three phases and twelve aspects

यथाभूतं ज्ञाणदस्सनं न सुविसुद्धं अहोसि,

यथाभूत ज्ञानदर्शन बालाक विशुद्ध मजूनिगु खः,

यथाभूत ज्ञानदर्शन राम्ररी विशुद्ध भइनसकेको हो,

**yathābhūtam nāṇadassanam na
suvisuddham ahosi,**

*the actual visualization was not
thoroughly purified in this way,*

Dhamma Digital

अबलेतक, भिक्षुपि, जिं (स्वीकार मयाना कि)

तबसम्म, भिक्षुहरू, मैले (स्वीकार गरिनं कि)

neva tāvāham, bhikkhave,

I did not claimed, o bhikkhus,

सदेवके लोके समारके सब्रह्मके

देव मार ब्रह्मा सहितगु लोकय्

देव मार ब्रह्मा सहितको लोकमा

sadevake loke samārake sabrahmake

in this world with its devas, Mara, and Brahma,

सस्समणब्राह्मणिया पजाय सदेवमनुस्साय

श्रमण ब्राह्मण सहित (सम्मुति) देव (जुजुपिं)
व मनूतयृत समेतं

श्रमण ब्राह्मण सहित (सम्मुति) देव (राजाहरू)
र मनुष्यहरूलाई समेत

**sassamaṇabrahmaṇiyā pajāya
sadevamanussāya**

*in this generation with its ascetics and Brahmins,
its devas and humans.*

‘अनुत्तरं सम्मासम्बोधिं अभिसम्बुद्धो’ति पच्चञ्चासिं ।

अनुत्तर सम्यक्सम्बोधित्व सिल
प्राप्त जुल धकाः स्वीकार मयाना ।

अनुत्तर सम्यक्सम्बोधित्व प्राप्त गरें भनी स्वीकार गरिन् ।

**anuttaram sammāsambodhim
abhisambuddhoti paccaññāsim.**

*to have awakened to the
unparalleled perfect enlightenment.*

यतो च खो मे, भिक्खवे,

गुगु अवस्थाय् ला, भिक्षुपि, जितः,

त्यस अवस्थामा मैले, भिक्षुहरू,

Yato ca kho me, bhikkhave,

At the time, o bhikkus, me

इमेसु चतूसु अरियसच्चेसु

थुपिं प्यंगू आर्यसत्यय्

यी चार आर्यसत्यहरूमा

imesu catūsu ariyasaccesu

*(as my knowledge and vision of)
these Four Noble Truths (as they really are in)*

एवं तिपरिवद्वं द्वादसाकारं

थुकथं स्वंगू परिवर्त दुगु, भिंनिगू आकार दुगु,
यसरी तीन परिवर्त भएका, बाह्र आकार भएका,
evam tiparivat̄tam dvādasākāram
their three phases and twelve aspects

यथाभूतं बाणदस्सनं सुविसुद्धं अहोसि,
यथाभूत ज्ञानदर्शन बालाक विशुद्ध जुल
यथाभूत ज्ञानदर्शन राम्ररी विशुद्ध भए
**yathābhūtam nāñadassanam suvisuddham
ahosi,**

was thoroughly purified in this way,

अथाहं, भिक्खवे,
अले तिनि जिं, भिक्षुपिं,
अनि मात्र मैले, भिक्षुहरू,
athāham, bhikkhave,
then, o bhikkhus, I,

सदेवके लोके समारके सब्रह्मके

देव मार ब्रह्मा सहितगु लोकय्

देव मार ब्रह्मा सहितको लोकमा

sadevake loke samārake sabrahmake

in this world with its devas, Mara, and Brahma,

सस्समणब्राह्मणिया पजाय सदेवमनुस्साय

श्रमण ब्राह्मण सहित (सम्मुति) देव (जुजुपिं)

व मनूतय्त समेतं

श्रमण ब्राह्मण सहित (सम्मुति) देव (राजाहरू)

र मनुष्यहरूलाई समेत

sassamaṇabrahmaṇiyā pajāya

Dhamma Digital

sadevamanussāya

in this generation with its ascetics and Brahmins,

its devas and humans.

‘अनुत्तरं सम्मासम्बोधिं अभिसम्बुद्धो’ति पच्चञ्चासिं ।

अनुत्तर सम्यक्सम्बोधित्व सिल

प्राप्त जुल धकाः स्वीकार याना ।

अनुत्तर सम्यक्सम्बोधित्व प्राप्त गरें भनी स्वीकार गरें ।

**anuttaram̄ sammāsambodhim̄
abhisambuddhoti paccaññāsim̄.**

*Claimed to have awakened to the
unparalleled perfect enlightenment.*

जाणञ्च पन मे दस्सनं उदपादि -

जितः ज्ञान व दर्शन उत्पन्न जुल,

मलाई ज्ञान र दर्शन उत्पन्न भयो,

Ñāṇañca pana me dassanam̄ udapādi –

The knowledge and vision arose in me,

Dhamma Digital ‘अकुप्पा मे विमुत्ति,

जिगु क्लेश विमुक्ति भंग जुइ फइमखुत,

मेरो क्लेश विमुक्ति भंग नहुने भइसके,

akuppā me vimutti,

Unshakable is the liberation of my mind,

अयमन्तिमा जाति,

थ जिगु अन्तिम जन्म खः,

यो मेरो अन्तिम जन्म हो,

ayamantimā jāti,

this is my last birth

नत्थिदानि पुनर्ब्धवो'ति ।

आः हाकनं उत्पन्नं जुइ तिनिगु न्हूगु जन्म मन्त ।

अब फेरि उत्पन्न हुने नयाँ जन्म बाकि रहेन ।

natthi dāni punarbhavo”ti.

Now there is no more renewed existence.

Dhamma.Digital

इदमवोच भगवा ।

भगवानं कना विज्याःगु थुगु

भगवानले बताउनु भएको यो

Idamavoca bhagavā

This is what the Blessed One said.

अत्तमना पञ्च वग्गिया भिक्खू

मन लयताःपि उपि पञ्चवर्गीय भिक्षुपिसं

मन प्रसन्न भएका ती पञ्चवर्गीय भिक्षुहस्तले

attamanā pañcavaggiyā bhikkhū

Elated, the bhikkhus of the group of five

भगवतो भासितं अभिनन्दुन्ति ।

भगवानया देशनायात अभिनन्दन यात ।

भगवानको देशनालाई अभिनन्दन गरे ।

bhagavato bhāsitam abhinandunti

delighted in the Blessed One's statement.

Dhamma.Digital

इमस्मिन्च पन वेय्याकरणस्मिं भञ्जमाने

थ उपदेश कनाबिज्ञानाः सिधःबलय्

यो उपदेश बताउनु भएर सकिएको बेलामा

**Imasmiñca pana veyyākaraṇasmīm
bhaññamāne**

And while this discourse was being spoken,

आयस्मतो कोण्डञ्जस्स

आयुस्मान कौडिन्ययात

आयुस्मान कौडिन्यलाइ

āyasmato koṇḍaññassa

in the Venerable Kondannya,

विरजं वीतमलं धर्मचक्रखुं उदपादि -

धू मदुगु खितिमदुगु धर्मचक्षु उत्पन्न जुल,

धूलोरहित मलरहित धर्मचक्षु उत्पन्न भयो,

virajam vītamalaṁ dhammacakkhum udapādi –

*there arose the dust-free,
stainless vision of the Dhamma,*

“यं किञ्च समुदयधर्मं,

उत्पन्न जुझगु धर्म (स्वभाव) दक्वं

उत्पन्न हुने धर्म (स्वभाव) सबै

“yam kiñci samudayadhammam

“whatever is subject to origination

सब्बं तं निरोधधर्मम्'न्ति ।

निरोध जुड़गु स्वभाव (धर्म) दुगु खः ।

निरोध हुने स्वभाव (धर्म)का हुन् ।

sabbam tam nirodhadhamma”nti

is all subject to cessation”.

पवत्तिते च पन भगवता धम्मचक्रे

भगवानं धर्मचक्र प्रवर्तन (कना बिज्याये) धुनेवं

भगवानले धर्मचक्र प्रवर्तन (उपदेश) सकिनासाथ

Pavattite ca pana bhagavatā dhammacakke,

*And when the Wheel of the Dhamma had been
set in motion by the Blessed One,*

भुम्मा देवा सद्मनुस्सावेसुं -

भुमिइ च्वंपि देवतापिसं (अभिनन्दनया) सः

छक्वलनं उद्घोषण याःगु जुल,

भूमीमा रहेका देवताहरूले (अभिनन्दनको) शब्द
एकै स्वरमा उद्घोषण गरे,

bhummā devā saddamanussāvesum –

the earth-dwelling devas raised a cry-

“एतं भगवता बाराणसियं
इसिपतने मिगदाये

बाराणसिया ऋषिपतन मृगदावनय् भगवानं थुगु

बाराणसिको ऋषिपतन मृगदावनमा भगवानले यस

“etam bhagavatā bārāṇasiyam isipatane
migadāye

“At Baranasi, in the Deer Park at Isipatana,
by the Blessed One,

अनुत्तरं धर्मचक्रं पवत्तितं

अनुत्तरगु धर्मचक्र प्रवर्तन यानाविज्यात

अनुत्तर धर्मचक्र प्रवर्तन गर्नुभयो

anuttaram dhammacakkam pavattitam,

*this surpassed Wheel of Dhamma has been set
in motion,*

अप्पटिवत्तियं समणेन वा ब्राह्मणेन

श्रमणं वा ब्राह्मणं पने मफुगु

श्रमणले वा ब्राह्मणले रोक्न नसकिने

appaṭivattiyam samaṇena vā brāhmaṇena

*Which can not be stopped by any ascetic or
Brahmin*

वा देवेन वा मारेन वा ब्रह्मुना वा

वा देवतां वा मारं वा ब्रम्हां वा

वा देवताले वा मारले वा ब्रम्हाले वा

vā devena vā mārena vā brahmunā vā

or deva or Mara or Brahma or

केनचि वा लोकस्मिन्ति ।

लोकय् च्वपि सुनानं (पने मफु) ।

लोकमा कसैले नसकिने (रोक्न) ।

kenaci vā lokasmi'nti.

by anyone in the world".

भुम्मानं देवानं सद्दं सुत्वा

भुमिइ च्वपि देवतापिनिगु सः न्यनाः

भूमीमा रहेका देवताहरूको शब्द (आवाज) सुनेरे

Bhummānam devānam saddam sutvā

Having heard the cry of the earth-dwelling devas,

चातुमहाराजिका देवा सद्मनुस्सावेसुं -

चतुर्महाराजिका देवतापिसं

छक्वलनं सः उद्घोषण यात

चतुर्महाराजिका देवताहरूले
एकै स्वरमा शब्द उद्घोषण गरे,

cātumahārājikā devā

saddamanussāvesum्

*the devas of the realm of
the Four Great Kings raised a cry-*

“एतं भगवता बाराणसियं इसिपतने मिगदाये

बाराणसिया ऋषिपतन मृगदाबनय् भगवानं थुगु

बाराणसिको ऋषिपतन मृगदाबनमा भगवानले यस

**“etaṁ bhagavatā bārāṇasiyam̄ isipatane
migadāye**

*“At Baranasi, in the Deer Park at Isipatana,
by the Blessed One,*

अनुत्तरं धम्मचक्रं पवत्तितं

अनुत्तरगु धर्मचक्र प्रवर्तनं यानाबिज्यात

अनुत्तर धर्मचक्र प्रवर्तनं गर्तुभयो

anuttaram̄ dhammacakkam̄ pavattitam̄,

*this surpassed Wheel of Dhamma has been set
in motion,*

अप्पटिवत्तियं समणेन वा ब्राह्मणेन

Dhamma.Digital

श्रमणं वा ब्राह्मणं पने मफुगु

श्रमणले वा ब्राह्मणले रोक्न नसकिने

appaṭivattiyam̄ samaṇena vā brāhmaṇena

*Which can not be stopped by any ascetic or
Brahmin*

वा देवेन वा मारेन वा ब्रह्मुना वा

वा देवतां वा मारं वा ब्रम्हां वा

वा देवताले वा मारले वा ब्रम्हाले वा

vā devena vā mārena vā brahmunā vā

or deva or Mara or Brahma or

केनचि वा लोकस्मि”न्ति ।

लोकय् च्यपि सुनानं (पने मफु) ।

लोकमा कसैले नसकिने (रोक्न) ।

kenaci vā lokasmi”nti.

by anyone in the world”.

Dhamma.Digital

चातुमहाराजिकानं देवानं सदं सुत्वा ...

चतुर्महाराजिका देवतापिनिगु सः न्यनाः .....

चतुर्महाराजिका देवताहस्त्रको आवान सुनेर .....

**cātumahārājikānam devānam saddam
sutvā.....**

*Having heard the cry of the devas
of the realm of the Four Great Kings.....*

तावतिंसा देवा

त्रायस्त्रिंश देवतापिसं.....

त्रायस्त्रिंश देवताहरूले.....

tāvatimsā devā.....

the Tavatimsa devas.....

यामा देवा....

यामा देवतापिसं....

यामा देवताहरूले....

yāmā devā.....

the Yama devas.....

Dhamma.Digital

तुसिता देवा.....

तुसिता देवतापिसं....

तुसिता देवताहरूले....

tusitā devā...

the Tusita devas

निम्मानरती देवा.....

निर्माणरति देवतापिसं.....

निर्माणरति देवताहस्त्रले.....

nimmānaratī devā

the Nimmerati devas

परनिम्मितवसवत्ती देवा....

परनिर्मित वसवर्ति देवतापिसं.....

परनिर्मित वसवर्ति देवताहस्त्रले.....

paranimmitavasavattī devā...

the Paranimmitavasavatti devas

Dhamma.Digital

ब्रह्मकायिका देवा सद्मनुस्सावेसुं -

ब्रह्मकायिका देवतापिसं छक्वलनं सः उद्घोषण यात

ब्रह्मकायिका देवताहस्त्रले एकै स्वरमा उद्घोषण गरे

brahmakāyikā devā saddamanussāvesum –

the devas of Brahma's company raised a cry-

“एतं भगवता बाराणसियं इसिपतने मिगदाये

बाराणसिया ऋषिपतन मृगदावनय् भगवानं थुगु

बाराणसिको ऋषिपतन मृगदावनमा भगवानले यस

“**etam bhagavatā bārāṇasiyam isipatane
migadāye**

“*At Baranasi, in the Deer Park at Isipatana,
by the Blessed One,*

अनुत्तरं धर्मचक्रं पवत्तितं

अनुत्तरगु धर्मचक्र प्रवर्तन यानाबिज्यात

अनुत्तर धर्मचक्र प्रवर्तन गर्तुभयो

anuttaram dhammacakkam pavattitam,

*this surpassed Wheel of Dhamma has been set
in motion,*

अप्पटिवत्तियं समणेन वा ब्राह्मणेन

श्रमणं वा ब्राह्मणं पने मफुगु

श्रमणले वा ब्राह्मणले रोक्न नसकिने

appaṭivattiyam samaṇena vā brāhmaṇena

Which can not be stopped by any ascetic or Brahmin

वा देवेन वा मारेन वा ब्रह्मुना वा
वा देवतां वा मारं वा ब्रम्हां वा
वा देवताले वा मारले वा ब्रह्माले वा

vā devena vā mārena vā brahmunā vā
or deva or Mara or Brahma or

केनचि वा लोकस्मि”न्ति ।
लोकय् च्वपि सुनानं (पने मफु) ।
लोकमा कसैले नसकिने (रोक्न) ।
kenaci vā lokasmi”nti.
by anyone in the world”.

Dhamma.Digital

इतिह तेन खणेन
थुकथं थुगु लोकय् थुगु क्षणं
यसरी यस लोकमा यस क्षणमा
Itiha, tena khaṇena,
Thus at that moment,

तेन लयेन तेन मुहुत्तेन

थुगु लयं थुगु मुहूर्तं

यस लयमा यस मुहूर्तमा

tena layena tena muhuttena

at that instant, at that second

याव ब्रह्मलोका सद्गे अभुगगच्छ ।

थुगु (अनुमोदन) सः ब्रह्मलोकतकं न्यना वन (फैले जुल) ।

यस (अनुमोदन) शब्द ब्रह्मलोकसम्म पनि फैलियो ।

yāva brahmalokā saddo abbhuggacchi.

The cry spread as far as the brahma world.

Dhamma.Digital

अयञ्च दससहस्र्स लोकधातु

थुगु भिद्वः लोक धातु नं

यस दश सहश्र लोक धातु पनि

Ayañca dasasahassilokadhātu

And this ten thousandfold world system

सङ्गम्पि सम्पकम्पि सम्पवेधि,

थहाँ थहाँ वयाः, थहाँ कुहाँ जुयाः,
प्यंगू दिशाय्‌सं कम्प जुल,

माथि माथि उठेर, तल माथि भएर,
चारै दिशामा कम्प भएर,

saṃkampi sampakampi sampavedhi;

shook, quaked and trembled,

अप्पमाणो च उलारो ओभासो

अप्रमाण रूपं उलारगु तेज प्रकाश नं

अप्रमाण रूपमा उलार र तेज प्रकाश पनि

appamāṇo ca uḷāro obhāso

Dhamma.Digital
and an immeasurable glorious
radiance appeared

लोके पातुरहोसि अतिक्रम्म देवानं देवानुभावन्ति ।

देवब्रह्मापिनिगु तेज प्रकाश आनुभावयात नं

अतिक्रमण जुइक लोकय् प्रकट जुल ।

देवब्रह्माहरूको तेज प्रकाश आनुभावलाई पनि
अतिक्रमण हुने गरी लोकमा प्रकट भए ।

**loke pāturaḥosi, atikkamma devānam
devānubhāvaṁ**

*in the world surpassing the divine
majesty of the devas.*

अथ खो भगवा इमं उदानं उदानेसि -

उगु इलय् भगवानं थुगु उदान
गाथायात व्यक्त यानाबिज्यात,

त्यस समय भगवानले यस उदान
गाथालाई व्यक्त गर्नुभयो,

Atha kho bhagavā imam udānam udānesi –

*Then the Blessed One uttered
this inspired utterance-*

“अञ्जासि वत, भो, कोण्डञ्जो,

भो, कौण्डन्यं सीका काल,

भो, कौण्डन्यले जानी लिए,

“aññāsi vata, bho koṇḍañño,

“Kondannya has indeed understood,

अञ्जासि वत, भो, कोण्डञ्जो”ति ।

भो, कौण्डन्यं सीका काल धकः ।

भो, कौण्डन्यले जानी लिए भनी ।

aññāsi vata bho koṇḍañño”ti.

Kondannya has indeed understood.”

इति हिदं आयस्मतो कोण्डञ्जस्स

थुकथं उदान व्यक्त याना बिज्याःगु कारणं हे आयुस्मान
कौण्डन्ययात्,

Dhamma.Digital

यसरी उदान व्यक्त गर्तुभएको कारणले नै आयुस्मान
कौण्डन्यलाई,

Iti hidam āyasmato koṇḍaññassa

In this way the Venerable Kondannya

‘अञ्जासि कोण्डञ्जो’ त्वेव नामं अहोसीति ।

अञ्जासि कोण्डञ्ज (थूम्ह कौण्डन्य) धकाः नां च्वंगु जुल ।

अञ्जासि कोण्डञ्ज (बुझेका कौण्डन्य) भनी नाम रहन
गयो ।

‘aññāsikonḍañño’ tveva nāmam ahosi

acquired the name “Annya Kondannya”

— *Kondannya Who Has Understood.*

नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स

वसपोल भगवान् अरहत सम्यक्सम्बुद्धयात नमस्कार

उहाँ भगवान् अरहत सम्यक्सम्बुद्धलाई नमस्कार

**Namo tass Bhagavato Arahato
Sammāsambuddhassa**

*Homage to him, the Blessed One,
the Worthy One, the Fully Enlightened one*

धर्मचक्र प्रवर्तन सूत्र

भावार्थ (नेपालभाषा)

थथे जिं न्यना, छगू इलय् भगवान् बाराणसिया
ऋषिपतन मृगदाबनय् च्वनाबिज्याना च्वन ।

थ इलय् भगवानं उपि पञ्चवर्गीय भिक्षुपिन्त
आमन्त्रण याना बिज्यात “भिक्षुपि, थुपि निगू अन्तयात
प्रव्रजितपिसं सेवन (अभ्यास) यायेमज्यू । छु छु निगू ? गुगु
थ कामगुणय् यइपु न्त्याइपु तायाः कामसुखयात अनुभव
यायेगु । थुपि फुकं हीन खः, ग्राम्य खः, पृथकजनपिनिगु बानी
खः, आर्यपिनिगु आचरण मखु, अर्थ हितलिसे सम्बन्धितगु
मखु । अले मेगु, थःगु शरीरयात कष्ट व सास्ति जुइकथं
अभ्यास यायेगु नं दुख जक खः, आर्यपिनिगु आचरण मखु,
अर्थ हितलिसे सम्बन्धितगु मखु ।

“भिक्षुपि, आः कनावयागु निगू अन्तया लिक्क मवंसे, (जि) तथागतं मध्यम मार्ग जुयाच्वंगुयात प्रतिवेध (अनुभूति) यानाः सीके धुन । मिखा (ज्ञानया मिखा) यात नं दयेके सःगु, ज्ञानयात नं दयेके सःगु, क्लेश शमन याये निंति नं, विशेष ज्ञानद्वारा सीकेया निंति नं जुयाच्वन, प्रतिवेध यानाः सीकेया निंति नं जुयाच्वन, निर्वाण प्राप्ति (सम्पूर्ण दुख शान्त) यायेया निंति नं जुयाच्वन ।

“भिक्षुपि, छु छु खःले सा उगु ?(जि) तथागतं मध्यम मार्ग जुयाच्वंगुयात प्रतिवेध यानाः सीके धुन धयागु । मिखायात नं दयेके सःगु, ज्ञानयात नं दयेके सःगु, क्लेश शमन याये निंति नं, विशेष ज्ञानद्वारा सीकेया निंति नं जुयाच्वन, प्रतिवेध यानाः सीकेया निंति नं जुयाच्वन, निर्वाण प्राप्ति (सम्पूर्ण दुख शान्त) यायेया निंति नं जुयाच्वन ।

“थुगु च्यागू अंग दुगु आर्य मार्ग हे खः । छु छु खःले ? सम्यक् दृष्टि, सम्यक् संकल्प, सम्यक् वचन, सम्यक् कर्म, सम्यक् आजीविका, सम्यक् व्यायाम, सम्यक् स्मृति, सम्यक् समाधि ।

“थुपि हे खः व भिक्षुपि, (जि) तथागतं मध्यम मार्ग जुयाच्वंगु यात प्रतिवेध यानाः सीके धुन धयागु । मिखायात नं दयेके सःगु, ज्ञानयात नं दयेके सःगु, क्लेश शमन याये निंति नं, विशेष ज्ञानद्वारा सीकेया निंति नं जुयाच्वन, प्रतिवेध यानाः सीकेया निंति नं जुयाच्वन, निर्वाण प्राप्ति (सम्पूर्ण दुख शान्त) यायेया निंति नं जुयाच्वन ।

“भिक्षुपि, आः कने त्यनागु दुख आर्यसत्य हे खः । जन्म जुइगु नं दुख हे खः, जीर्ण जुइगु (बैश बढये जुइगु) नं दुख हे खः, विरामी जुइगु नं दुख हे खः, सीगु नं दुख हे खः, अप्रिय (मयःपि) नाप च्वने मालीगु दुख, (प्रिय) यःपि नाप बाये मालीगु दुख, गुगु इच्छायानागु खः उगु प्राप्त मजुइगु दुख, संक्षिप्तं धायेगु खःसा पञ्चउपादानस्कन्ध हे दुख खः ।

“भिक्षुपि, आः कने त्यनागु दुख समुदय (उत्पत्ति) आर्यसत्य हे खः । गुगु तृष्णा, हाकनं न्हूगु जन्मयात उत्पन्न जुइके यः, यइपु तायेगु न्त्याइपु तायेगु आशक्त जुइगु लिसे संयुक्त जुयाः गन गन उत्पत्ति जुल अन अन लय्तायेगु बानी दु, छु छु ले धाःसा ? कामतृष्णा, भवतृष्णा, विभवतृष्णा ।

“भिक्षुपि, आः कने त्यनागु दुख निरोध आर्यसत्य हे खः । उगु तृष्णाया ल्यं पुल्यं मदयेक निरोध जुइगु, त्याग यायेगु, तापाका छ्वयेगु, मुक्त जुइगु, आशक्ति मदइगु ।

“भिक्षुपि, आः कने त्यनागु दुख निरोधपाखे यंकीगु मार्ग आर्यसत्य हे खः । थ्व मार्ग खः, आर्य अष्टांगिक मार्ग, गुगु कि सम्यक् दृष्टि, सम्यक् संकल्प, सम्यक् वचन, सम्यक् कर्म, सम्यक् आजीविका, सम्यक् व्यायाम, सम्यक् स्मृति, सम्यक् समाधि ।

“भिक्षुपि, थ्व दुख आर्यसत्य खः धकाः जितः न्हापा न्यने मनंगु धर्मय् मिखा उत्पन्न जुल, ज्ञान उत्पन्न जुल, प्रज्ञा उत्पन्न जुल, विद्या उत्पन्न जुल, मत जः उत्पन्न जुल ।

“उजोगु दुख आर्यसत्ययात परिच्छेद यानाः सीकेमा:
धकाः जितः, भिक्षुपिं, न्हापा न्यने मनंगु धर्मय् मिखा उत्पन्न
जुल, ज्ञान उत्पन्न जुल, प्रज्ञा उत्पन्न जुल, विद्या उत्पन्न
जुल, मत जः उत्पन्न जुल ।

“उजोगु दुख आर्यसत्ययात परिच्छेद यानाः सीकेधुन
धकाः जितः, भिक्षुपिं, न्हापा न्यने मनंगु धर्मय् मिखा उत्पन्न
जुल, ज्ञान उत्पन्न जुल, प्रज्ञा उत्पन्न जुल, विद्या उत्पन्न
जुल, मत जः उत्पन्न जुल ।

“भिक्षुपिं, थ दुख समुदय (उत्पत्ति) आर्यसत्य खः
धकाः जितः न्हापा न्यने मनंगु धर्मय् मिखा उत्पन्न जुल,
ज्ञान उत्पन्न जुल, प्रज्ञा उत्पन्न जुल, विद्या उत्पन्न जुल,
मत जः उत्पन्न जुल ।

“उजोगु दुख समुदय (उत्पत्ति) आर्यसत्ययात चीका
छ्वयेमा: धकाः जितः, भिक्षुपिं, न्हापा न्यने मनंगु धर्मय्
मिखा उत्पन्न जुल, ज्ञान उत्पन्न जुल, प्रज्ञा उत्पन्न जुल,
विद्या उत्पन्न जुल, मत जः उत्पन्न जुल ।

“भिक्षुपिं, थ दुख निरोध आर्यसत्य खः धकाः जितः
न्हापा न्यने मनंगु धर्मय् मिखा उत्पन्न जुल, ज्ञान उत्पन्न
जुल, प्रज्ञा उत्पन्न जुल, विद्या उत्पन्न जुल, मत जः उत्पन्न
जुल ।

“भिक्षुपिं, थ दुख निरोध आर्यसत्य खः धकाः जितः
न्हापा न्यने मनंगु धर्मय् मिखा उत्पन्न जुल, ज्ञान उत्पन्न
जुल, प्रज्ञा उत्पन्न जुल, विद्या उत्पन्न जुल, मत जः उत्पन्न
जुल ।

“उजोगु दुख निरोध आर्यसत्ययात साक्षात्कार
यायेमाः धकाः जितः, भिक्षुपिं, न्हापा न्यने मनंगु धर्मय्
मिखा उत्पन्न जुल, ज्ञान उत्पन्न जुल, प्रज्ञा उत्पन्न जुल,
विद्या उत्पन्न जुल, मत जः उत्पन्न जुल ।

“उजोगु दुख निरोध आर्यसत्ययात साक्षात्कार
यायेधुन धकाः जितः, भिक्षुपिं, न्हापा न्यने मनंगु धर्मय्
मिखा उत्पन्न जुल, ज्ञान उत्पन्न जुल, प्रज्ञा उत्पन्न जुल,
विद्या उत्पन्न जुल, मत जः उत्पन्न जुल ।

“थ दुख निरोधपाखे यंकीगु मार्ग आर्यसत्य खः
धकाः भिक्षुपिं, जितः न्हापा न्यने मनंगु धर्मय् मिखा उत्पन्न
जुल, ज्ञान उत्पन्न जुल, प्रज्ञा उत्पन्न जुल, विद्या उत्पन्न
जुल, मत जः उत्पन्न जुल ।

“उजोगु दुख निरोधपाखे यंकीगु मार्ग आर्यसत्ययात
वृद्धियायेमाःगु खः धकाः भिक्षुपिं, जितः न्हापा न्यने मनंगु
धर्मय् मिखा उत्पन्न जुल, ज्ञान उत्पन्न जुल, प्रज्ञा उत्पन्न
जुल, विद्या उत्पन्न जुल, मत जः उत्पन्न जुल ।

“उजोगु दुख निरोधपाखे यंकीगु मार्ग आर्यसत्ययात
वृद्धियाये धुन धकाः भिक्षुपिं, जितः न्हापा न्यने मनंगु धर्मय्
मिखा उत्पन्न जुल, ज्ञान उत्पन्न जुल, प्रज्ञा उत्पन्न जुल,
विद्या उत्पन्न जुल, मत जः उत्पन्न जुल ।

“भिक्षुपिं, गुबलय् गुथायतक, जिं थुपिं प्यंगू
आर्यसत्यय् थुकथं स्वंगू परिवर्त दुगु, झिंनिगू आकार दुगु,
यथाभूत ज्ञानदर्शन बालाक विशुद्ध मजूनिगु खः, अबलेतक,

भिक्षुपि, जिं (स्वीकार मयाना कि) देव मार ब्रह्मा सहितगु लोकय् श्रमण ब्राह्मण सहित (सम्मुति) देव (जुजुपि) व मनूतय् त समेतं अनुत्तर सम्यक् सम्बोधित्व सिल, प्राप्त जुल धकाः स्वीकार मयाना ।

“गुगु अवस्थाय् ला, भिक्षुपि, जितः, थुपि प्यंगू आर्यसत्यय् थुकथं स्वंगू परिवर्त दुगु, फिंनिगू आकार दुगु, यथाभूत ज्ञानदर्शन बांलाक विशुद्ध जुल अले तिनि जिं, भिक्षुपि, देव मार ब्रह्मा सहितगु लोकय् श्रमण ब्राह्मण सहित (सम्मुति) देव (जुजुपि) व मनूतय् त समेतं अनुत्तर सम्यक् सम्बोधित्व सिल, प्राप्त जुल धकाः स्वीकार याना ।

“जितः ज्ञान व दर्शन उत्पन्न जुल, जिगु क्लेश विमुक्ति भंग जुइ फइमखुत, थ्व जिगु अन्तिम जन्म खः, आः हाकनं उत्पन्न जुइ तिनिगु न्हूगु जन्म मन्त ।”

भगवानं कना बिज्याःगु थुगु खै न्यनाः मन लय् ताःपि उपि पञ्चवर्गीय भिक्षुपिसं भगवानया देशनायात अभिनन्दन यात ।

थ उपदेश कनाबिज्यानाः सिधःबलय् आयुस्मान कौण्डन्ययात धू मदुगु, खिति मदुगु धर्मचक्षु उत्पन्न जुल, ‘उत्पन्न जुइगु धर्म (स्वभाव) दक्वं निरोध जुइगु स्वभाव (धर्म) दुगु खः’ ।

भगवानं धर्मचक्र प्रवर्तन (कना बिज्याये) धुनेवं भुमिइ च्वंपि देवतापिसं (अभिनन्दनया) सः छक्वलनं उद्घोषण याःगु जुल, “बाराणसिया ऋषिपतन मृगदावनय् भगवानं

थुगु अनुत्तरगु धर्मचक्र प्रवर्तन यानाबिज्यात । गुगु कि सुं नं श्रमणं वा ब्राह्मणं वा देवतां वा मारं वा ब्रह्मां वा लोकय् च्वंपि सुनानं पने मफुगु खः ।”

भुमिइ च्वंपि देवतापिनिगु सः न्यनाः चतुर्महाराजिका देवतापिसं छक्वलनं सः उद्घोषण यात “बाराणसिया ऋषिपतन मृगदाबनय् भगवानं थुगु अनुत्तरगु धर्मचक्र प्रवर्तन यानाबिज्यात । गुगु कि सुं नं श्रमणं वा ब्राह्मणं वा देवतां वा मारं वा ब्रह्मां वा लोकय् च्वंपि सुनानं पने मफुगु खः ।”

चतुर्महाराजिका देवतापिनिगु सः न्यनाः त्रायस्त्रिंश देवतापिसं.....यामा देवतापिसं....तुसिता देवतापिसं.....निर्माणरति देवतापिसं.....परनिर्मित वसवर्ति देवतापिसं.....ब्रह्मकायिका देवतापिसं छक्वलनं सः उद्घोषण यात “बाराणसिया ऋषिपतन मृगदाबनय् भगवानं थुगु अनुत्तरगु धर्मचक्र प्रवर्तन यानाबिज्यात । गुगु कि सुं नं श्रमणं वा ब्राह्मणं वा देवतां वा मारं वा ब्रह्मां वा लोकय् च्वंपि सुनानं पने मफुगु खः ।”

थुकथं थुगु लोकय्, थुगु क्षणं, थुगु लयं, थुगु मुहूर्तं थुगु (अनुमोदन) सः ब्रह्मलोकतकं न्यना वन (फैले जुल) । थुगु झिद्वः लोकधातु नं थहाँ थहाँ वयाः, थहाँ कुहाँ जुयाः, प्यंगू दिशायसं कम्प जुल, अप्रमाण रूपं उलारगु तेज प्रकाशं देवब्रह्मापिनिगु तेज प्रकाश आनुभावयात नं अतिक्रमण जुइक लोकय् प्रकट जुल ।

उगु इलय् भगवानं थुगु उदान गाथायात व्यक्त
यानाबिज्यात, “भो, कौण्डन्यं सीका काल, भो, कौण्डन्यं
सीका” काल धकाः ।

थुकथं उदान व्यक्त याना बिज्याःगु कारणं हे
आयुस्मान कौण्डन्ययात, “अञ्जासि कोण्डञ्ज” (थूम्ह
कौण्डन्य) धकाः नां च्वंगु जुल ।

भावार्थ (खस नेपाली)

यस्तो मैले सुनें, एक समय भगवान् बाराणसिको
ऋषिपतन मृगदावनमा रहनुभएको थियो ।

यस समयमा भगवानले ती पञ्चवर्गीय भिक्षुहरूलाई आमन्त्रण गर्नुभयो “भिक्षुहरू, यी दुई वटा अन्तहरूलाई प्रब्रजितहरूले सेवन (अभ्यास) गर्नु हुँदैन । के के दुई वटा ? जुन यस कामगुणमा रमाई, आनन्द मानी, कामसुखलाई अनुभव गर्नु हो । यी सबै हीन छन्, ग्राम्य छन्, पृथकजनहरूका बानी हुन्, आर्यहरूको आचरण होइन, अर्थ हितसँग असम्बन्धित छन् । अनि अर्को, आफ्नो शरीरलाई कष्ट र सास्ति हुनेगरी अभ्यास गर्नु पनि दुख मात्र हो, आर्यहरूको आचरण होइन, अर्थ हितसँग असम्बन्धित छन् ।

“भिक्षुहरू, अहिले बताएका दुई वटा अन्तहरूको नजिक नगइकन, (म) तथागतले मध्यम मार्ग भएकालाई प्रतिवेध (अनुभूति) गरी जानी सकें । चक्षु (ज्ञानको आँखा) लाई पनि उत्पन्न गर्न सक्ने, ज्ञानलाई पनि उत्पन्न गर्न सक्ने, क्लेश शमन गर्नको निमित्त पनि, विशेष ज्ञानद्वारा जान्नको निमित्त पनि रहेछ, प्रतिवेध गरी जान्नका लागि पनि, निर्वाण प्राप्ति (सम्पूर्ण दुख शान्त) गर्नका लागि पनि रहेछ ।

“भिक्षुहरू, के के हुन् त ती ? (म) तथागतले मध्यम मार्ग भएकालाई प्रतिवेध गरी जानी सकें भनेको । चक्षुलाई पनि उत्पन्न गर्न सक्ने, ज्ञानलाई पनि उत्पन्न गर्न सक्ने, क्लेश शमन गर्नको निमित्त पनि, विशेष ज्ञानद्वारा जान्नको

निमित्त पनि रहेछ, प्रतिवेध गरी जान्नका लागि पनि, निर्वाण प्राप्ति (सम्पूर्ण दुख शान्त) गर्नका लागि पनि रहेछ ।

“यी आठ अंग भएको आर्य मार्ग नै हुन् । के के हुन् त ती ? सम्यक् दृष्टि, सम्यक् संकल्प, सम्यक् वचन, सम्यक् कर्म, सम्यक् आजीविका, सम्यक् व्यायाम, सम्यक् स्मृति, सम्यक् समाधि ।

“यही नै हुन् ती भिक्षुहरू, (म) तथागतले मध्यम मार्ग भएकालाई प्रतिवेध गरी जानी सकें भनेको । चक्षुलाई पनि उत्पन्न गर्न सक्ने, ज्ञानलाई पनि उत्पन्न गर्न सक्ने, क्लेश शमन गर्नको निमित्त पनि, विशेष ज्ञानद्वारा जान्नको निमित्त पनि रहेछ, प्रतिवेध गरी जान्नका लागि पनि, निर्वाण प्राप्ति (सम्पूर्ण दुख शान्त) गर्नका लागि पनि रहेछ ।

“भिक्षुहरू, यो बताउन लागेको दुख आर्यसत्य हो । जन्म हुनु पनि दुख नै हो, जीर्ण हुनु (बैश बढ्नु) पनि दुख नै हो, विरामी हुनु पनि दुख नै हो, मृत्यु हुनु पनि दुख नै हो, अप्रिय (मन नपरेका) हरूसँग बस्न पर्ने दुख, प्रिय (मन परेका) हरूसँग अलग हुनुपर्ने दुख, जुन इच्छा गरेको हो त्यो प्राप्त नहुनु दुख, संक्षिप्तमा भन्नुपर्दा पञ्चउपादानस्कन्ध नै दुख हो ।

“भिक्षुहरू, यो बताउन लागेको दुख समुदय (उत्पत्ति) आर्यसत्य हो । जुन तृष्णा, पुनः नयाँ जन्मलाई उत्पन्न गर्न सक्ने, मन पर्ने रमाइलो मान्ने आशक्त हुनेसँग संयुक्त भएर जहाँ जहाँ उत्पत्ति भयो त्यहाँ त्यहाँ रमाउने बानी छ । के के भन्नाले - कामतृष्णा, भवतृष्णा, विभवतृष्णा ।

“भिक्षुहरू, यो बताउन लागेको दुख निरोध आर्यसत्य हो । उक्त तृष्णाको पूर्ण रूपमा निरोध हुनु, त्याग गर्नु, दूर गर्नु, मुक्त हुनु, आशक्ति नहुनु ।

“भिक्षुहरू, यो बताउन लागेको दुख निरोधतर्फ लाने मार्ग आर्यसत्य हो । यो मार्ग हो - आर्य अष्टांगिक मार्ग, जुन कि सम्यक् दृष्टि, सम्यक् संकल्प, सम्यक् वचन, सम्यक् कर्म, सम्यक् आजीविका, सम्यक् व्यायाम, सम्यक् स्मृति, सम्यक् समाधि ।

“भिक्षुहरू, यो दुख आर्यसत्य हो भनी मलाई पहिले नसुनेको धर्ममा आँखा उत्पन्न भयो, ज्ञान उत्पन्न भयो, प्रज्ञा उत्पन्न भयो, प्रकाश उत्पन्न भयो ।

“त्यस्तो दुख आर्यसत्यलाई परिच्छेद गरी जान्नुपर्छ भनी मलाई, भिक्षुहरू, पहिले नसुनेको धर्ममा आँखा उत्पन्न भयो, ज्ञान उत्पन्न भयो, प्रज्ञा उत्पन्न भयो, विद्या उत्पन्न भयो, प्रकाश उत्पन्न भयो ।

“भिक्षुहरू, यो दुख समुदय (उत्पत्ति) आर्यसत्य हो भनी मलाई पहिले नसुनेको धर्ममा आँखा उत्पन्न भयो, ज्ञान उत्पन्न भयो, प्रज्ञा उत्पन्न भयो, विद्या उत्पन्न भयो, प्रकाश उत्पन्न भयो ।

“भिक्षुहरू, यो दुख समुदय (उत्पत्ति) आर्यसत्य हो भनी मलाई पहिले नसुनेको धर्ममा आँखा उत्पन्न भयो, ज्ञान उत्पन्न भयो, प्रज्ञा उत्पन्न भयो, विद्या उत्पन्न भयो, प्रकाश उत्पन्न भयो ।

“त्यस्तो दुख समुदय (उत्पत्ति) आर्यसत्यलाई हटाउनु पर्छ भनी मलाई, भिक्षुहरू, पहिले नसुनेको धर्ममा आँखा उत्पन्न भयो, ज्ञान उत्पन्न भयो, प्रज्ञा उत्पन्न भयो, विद्या उत्पन्न भयो, प्रकाश उत्पन्न भयो ।

“त्यस्तो दुख समुदय (उत्पत्ति) आर्यसत्यलाई हटाई सके भनी मलाई, भिक्षुहरू, पहिले नसुनेको धर्ममा आँखा उत्पन्न भयो, ज्ञान उत्पन्न भयो, प्रज्ञा उत्पन्न भयो, विद्या उत्पन्न भयो, प्रकाश उत्पन्न भयो ।

“भिक्षुहरू, यो दुख निरोध आर्यसत्य हो भनी मलाई पहिले नसुनेको धर्ममा आँखा उत्पन्न भयो, ज्ञान उत्पन्न भयो, प्रज्ञा उत्पन्न भयो, विद्या उत्पन्न भयो, प्रकाश उत्पन्न भयो ।

“त्यस्तो दुख निरोध आर्यसत्यलाई साक्षात्कार गर्नुपर्छ भनी मलाई, भिक्षुहरू, पहिले नसुनेको धर्ममा आँखा उत्पन्न भयो, ज्ञान उत्पन्न भयो, प्रज्ञा उत्पन्न भयो, विद्या उत्पन्न भयो, प्रकाश उत्पन्न भयो ।

“त्यस्तो दुख निरोध आर्यसत्यलाई साक्षात्कार गरीसके भनी मलाई, भिक्षुहरू, पहिले नसुनेको धर्ममा आँखा उत्पन्न भयो, ज्ञान उत्पन्न भयो, प्रज्ञा उत्पन्न भयो, विद्या उत्पन्न भयो, प्रकाश उत्पन्न भयो ।

“यो दुख निरोधतर्फ लाने मार्ग आर्यसत्य हो भनी भिक्षुहरू, मलाई पहिले नसुनेको धर्ममा आँखा उत्पन्न भयो, ज्ञान उत्पन्न भयो, प्रज्ञा उत्पन्न भयो, विद्या उत्पन्न भयो, प्रकाश उत्पन्न भयो ।

“यो दुख निरोधतर्फ लाने मार्ग आर्यसत्यलाई वृद्धि गर्नुपर्ने हो भनी भिक्षुहरू, मलाई पहिले नसुनेको धर्ममा आँखा उत्पन्न भयो, ज्ञान उत्पन्न भयो, प्रज्ञा उत्पन्न भयो, विद्या उत्पन्न भयो, प्रकाश उत्पन्न भयो ।

“त्यस्तो दुख निरोधतर्फ लाने मार्ग आर्यसत्यलाई वृद्धि गरीसकें भनी भिक्षुहरू, मलाई पहिले नसुनेको धर्ममा आँखा उत्पन्न भयो, ज्ञान उत्पन्न भयो, प्रज्ञा उत्पन्न भयो, विद्या उत्पन्न भयो, प्रकाश उत्पन्न भयो ।

“भिक्षुहरू, जबसम्म, मैले यी चार आर्यसत्यहरूमा यसरी तीन परिवर्त भएका, बाह्र आकार भएका, यथाभूत ज्ञानदर्शन राम्ररी विशुद्ध भइनसकेको हो, तबसम्म, भिक्षुहरू, मैले (स्वीकार गरिनं कि) देव मार ब्रह्मा सहितको लोकमा श्रमण ब्राह्मण सहित (सम्मुति) देव (राजाहरू) र मनुष्यहरूलाई समेत अनुत्तर सम्यक्‌सम्बोधित्व प्राप्त गरें भनी स्वीकार गरिनं ।

“त्यस अवस्थामा मैले, भिक्षुहरू, यी चार आर्यसत्यहरूमा यसरी तीन परिवर्त भएका, बाह्र आकार भएका, यथाभूत ज्ञानदर्शन राम्ररी विशुद्ध भए, अनि मात्र मैले, भिक्षुहरू, देव मार ब्रह्मा सहितको लोकमाश्रमण ब्राह्मण सहित (सम्मुति) देव (राजाहरू) र मनुष्यहरूलाई समेत अनुत्तर सम्यक्‌सम्बोधित्व प्राप्त गरें भनी स्वीकार गरें ।

“मलाई ज्ञान र दर्शन उत्पन्न भयो, मेरो क्लेश विमुक्ति भंग नहुने भइसके, यो मेरो अन्तिम जन्म हो, अब फेरि उत्पन्न हुने नयाँ जन्म बाकि रहेन ।”

भगवानले बताउनु भएको यो कुरा सुनेर मन प्रसन्न भएका ती पञ्चवर्गीय भिक्षुहरूले भगवानको देशनालाई अभिनन्दन गरे ।

यो उपदेश बताउनु भएर सकिएको बेलामा आयुस्मान कौण्डन्यलाई धूलोरहित, मलरहित धर्मचक्र उत्पन्न भयो, ‘उत्पन्न हुने धर्म (स्वभाव) सबै निरोध हुने स्वभाव (धर्म)का हुन् ।’

भगवानले धर्मचक्र प्रवर्तन (उपदेश) सकिनासाथ भूमीमा रहेका देवताहरूले (अभिनन्दनको) शब्द एकै स्वरमा उद्घोषण गरे, “बाराणसिको ऋषिपतन मृगदावनमा भगवानले यस अनुत्तर धर्मचक्र प्रवर्तन गर्नुभयो । जसलाई कि कुनै श्रमण वा ब्राह्मण वा देवता वा मार वा ब्रह्माले वा लोकमा कसैले रोक्न सकिदैन ।”

भूमीमा रहेका देवताहरूको शब्द (आवाज) सुनेर चतुर्महाराजिका देवताहरूले एकै स्वरमा शब्द उद्घोषण गरे, “बाराणसिको ऋषिपतन मृगदावनमा भगवानले यस अनुत्तर धर्मचक्र प्रवर्तन गर्नुभयो । जसलाई कि कुनै श्रमण वा ब्राह्मण वा देवता वा मार वा ब्रह्माले वा लोकमा कसैले रोक्न सकिदैन ।”

चतुर्महाराजिका देवताहरूको आवान सुनेर
त्रायस्त्रिंश देवताहरूले..... यामा देवताहरूले.... तुसिता
देवताहरूले..... निर्माणरति देवताहरूले.... परनिर्मित
वसवर्ति देवताहरूले..... ब्रह्मकायिका देवताहरूले एकै
स्वरमा उद्घोषण गरे “बाराणसिको ऋषिपतन मृगदावनमा
भगवानले यस अनुत्तर धर्मचक्र प्रवर्तन गर्नुभयो । जसलाई
कि कुनै श्रमण वा ब्राह्मण वा देवता वा मार वा ब्रह्माले
वा लोकमा कसैले रोक्न सकिदैन ।”

यसरी यस लोकमा, यस क्षणमा, यस लयमा,
यस मुहुर्तमा यस (अनुमोदन) शब्द ब्रह्मलोकसम्म पनि
फैलियो । यस दश सहश्र लोकधातु पनि माथि माथि उठेर,
तल माथि भएर, चारै दिशामा कम्प भएर, अप्रमाण रूपमा
उलार र तेज प्रकाश उत्पन्न भई देवब्रह्माहरूको तेज
प्रकाश आनुभावलाई पनि अतिक्रमण हुने गरी लोकमा
प्रकट भए ।

त्यस समय भगवानले यस उदान गाथालाई व्यक्त
गर्नुभयो, “भो, कौण्डन्यले जानी लिए, भो, कौण्डन्यले
जानी” लिए भनी ।

यसरी उदान व्यक्त गर्नुभएको कारणले नै आयुस्मान
कौण्डन्यलाई, “अञ्जासि कोण्डञ्ज” (बुझेका कौण्डन्य)
भनी नाम रहन गयो ।

English sense

Thus have I heard, On one occasion the Blessed One was dwelling at Baranasi in the Deer Park at Isipatana.

There the Blessed One addressed the bhikkhus of the group of five, thus: “Bhikkhus, these two extremes should not be followed by one who has gone forth into homelessness.

“What two? The pursuit of sensual happiness in sensual pleasures, which is low, vulgar, the way of worldlings, ignoble, unbeneficial. And the pursuit of self-mortification, which is painful, ignoble, unbeneficial.

“Without veering towards either of these extremes, the Tathagata has awakened to the middle way, which gives rise to vision, which gives rise to knowledge, which leads to peace, to direct knowledge, to enlightenment, to nibbana.

“And what are those, bhikkhus? The Tathagata has awakened to the middle way, which gives rise to vision, which gives rise to knowledge, which leads to peace, to direct knowledge, to enlightenment, to nibbana.

“It is this Noble Eightfold Path, that is Right view, right intention, right speech, right action, right livelihood, right effort, right mindfulness, right concentration.

“This, bhikkhus, is that middle way awakened to by the Tathagata, which gives rise to vision, which gives rise to knowledge, which leads to peace, to direct knowledge, to enlightenment, to nibbana.

“Now this, bhikkhus, is the noble truth of suffering, Birth is suffereing, aging is suffereing, illness is suffering, death is suffering, union with that is dipleasing is suffering, separation from what is pleasant is suffering, not to get what one wants is suffering, in brief, the five aggregates subject to clinging are suffering.

“Now this, bhikkhus, is the noble truth of the origin of suffering, it is this craving which leads to renewed existence, accompanied by delight and lust, seeking delight here and there, That is, craving for sensual pleasures, craving for existence, craving for extermination.

“Now this, bhikkhus, is the noble truth of the cessation of suffering. It is the remainderless fading away and cessation of that same craving, the giving up and relinquishing of it, freedom from it, and nonreliance on it.

“Now this, bhikkhus, is the noble truth of the way leading to the cessation of suffering, it is this Noble Eighfold Path, Right view, right intention, right speech, right action, right livelihood, right effort, right mindfulness, right concentration.

“This is the noble truth of suffering, thus, bhikkhus, in regard to things unheard before;

there arose in me vision, knowledge, wisdom, true knowledge, and light.

“This noble truth of suffering is to be fully understood, thus, bhikkhus, in regard to things unheard before; there arose in me vision, knowledge, wisdom, true knowledge, and light.

“This noble truth of suffering has been fully understood, thus, bhikkhus, in regard to things unheard before, there arose in me vision, knowledge, wisdom, true knowledge, and light.

“This is the noble truth of the origin of suffering, thus, bhikkhus, in regard to things unheard before; there arose in me vision, knowledge, wisdom, true knowledge, and light.

“This noble truth of the origin of suffering is to be abandoned, thus, bhikkhus in regard to things unheard before, there arose in me vision, knowledge, wisdom, true knowledge, and light.

“This is noble truth of the origin of suffering has been abandoned, thus bhikkhus, in regard to things unheard before, there arose in me vision, knowledge, wisdom, true knowledge, and light.

“This is the noble truth of the cessation of suffering, thus bhikkhus, in regard to things unheard before; there arose in me vision, knowledge, wisdom, true knowledge, and light.

“This is the noble truth of the cessation of suffering is to be realized, thus bhikkhus,in regard

to things unheard before, there arose in me vision, knowledge, wisdom, true knowledge, and light.

“This is the noble truth of the cessation of suffering has been realized, thus bhikkhus, in regard to things unheard before, there arose in me vision, knowledge, wisdom, true knowledge, and light.

“This is the noble truth of the way leading to the cessation of suffering, thus bhikkhus, in regard to things unheard before; there arose in me vision, knowledge, wisdom, true knowledge, and light.

“This is the noble truth of the way leading to the cessation of suffering is to be developed, thus, bhikkhus, in regard to things unheard before, there arose in me vision, knowledge, wisdom, true knowledge, and light.

“This is the noble truth of the way leading to the cessation of suffering has been developed, thus, bhikkhus, in regard to things unheard before, there arose in me vision, knowledge, wisdom, true knowledge, and light.

“So long, bhikkhus, I (as my knowledge and vision of) these Four Noble Truths (as they really are in) their three phases and twelve aspects the actual visualization was not thoroughly purified in this way, I did not claimed, o bhikkhus, in this world with its devas, Mara, and Brahma, in this generation with its ascetics and Brahmins, its devas and humans to have awakened to the unsurpassed perfect enlightenment.

“At the time, o bhikkus, me (as my knowledge and vision of) these Four Noble Truths (as they really are in) their three phases and twelve aspects was thoroughly purified in this way, then, o bhikkhus, I, in this world with its devas, Mara, and Brahma, in this generation with its ascetics and Brahmins, its devas and humans, I claimed to have awakened to the unsurpassed perfect enlightenment.

“The knowledge and vision arose in me, Unshakable is the liberation of my mind, and this is my last birth. Now there is no more renewed existence”. This is what the Blessed One said.

Elated, the bhikkhus of the group of five delighted in the Blessed One’s statement.

And while this discourse was being spoken, in the Venerable Kondannya, there arose the dust-free, stainless vision of the Dhamma, “whatever is subject to origination is all subject to cessation”.

And when the Wheel of the Dhamma had been set in motion by the Blessed One, the earth-dwelling devas raised a cry- “At Baranasi, in the Deer Park at Isipatana, by the Blessed One, this surpassed Wheel of Dhamma has been set in motion, which can not be stopped by any ascetic or Brahmin or deva or Mara or Brahma or by anyone in the world”.

Having heard the cry of the earth-dwelling devas, the devas of the realm of the Four Great Kings raised a cry- “At Baranasi, in the Deer Park at Isipatana, by the Blessed One, this surpassed Wheel of Dhamma has been set in motion, which can

not be stopped by any ascetic or Brahmin or deva or Mara or Brahma or by anyone in the world”.

Having heard the cry of the devas of the realm of the Four Great Kings the Tavatimsa devas.....the Yama devas.....the Tusita devas.....the Nimmanarati devas.....the Paranimmitavasavatti devas.....the devas of Brahma’s company raised a cry- “At Baranasi, in the Deer Park at Isipatana, by the Blessed One, this surpassed Wheel of Dhamma has been set in motion, which can not be stopped by any ascetic or Brahmin or deva or Mara or Brahma or by anyone in the world”.

Thus at that moment, at that instant, at that second the cry spread as far as the brahma world. And this ten thousandfold world system shook, quaked and trembled, and an immeasurable glorious radiance appeared in the world surpassing the divine majesty of the devas.

Then the Blessed One uttered this inspired utterance- “Kondannya has indeed understood, Kondannya has indeed understood.”

In this way the Venerable Kondannya acquired the name “Annya Kondannya” – Kondannya Who Has Understood.

शब्दार्थ | भावार्थ

पालि शब्द	नेपालभाषा	खस नेपाली
अन्ता	निगू च्चः (न्त्यःने व त्यूने)	दुई छेऊ (अगाडि र पछाडि)
अरियसच्चं	आर्यसत्य (शुद्ध, पवित्र, अकाट्य सत्य)	आर्यसत्य (शुद्ध, पवित्र, अकाट्य सत्य)
आलोक	जः (प्रकाश), ज्ञानया जः, जहाँथीकेसःगु कारण, स्पष्टं प्रकट जुइके बी सःगु	प्रकाश, ज्ञानको प्रकाश, उज्यालो पार्न सक्ने भएको कारणले, स्पष्टसँग प्रकट गराउन सक्ने कारणले
उलारो	महान्, विशाल, श्रेष्ठ	महान्, विशाल, श्रेष्ठ
एवं मे सुतं	थथे जिं न्यना (प्रथम संगायनाय् लिसः बीगु भ्वलय् आयुस्मान् आनन्दं ध्यया बि(ज्याःगु)	यस्तो मैले सुनें (प्रथम संगायनामा जवाफ दिनेक्रममा आयुस्मान् आनन्दले भन्नुभएको)
काम तण्हा	कामतृष्णा (पञ्चकाम विषयय् आशक्ति)	कामतृष्णा (पञ्चकाम विषयमा आशक्ति)
गम्मो	ग्रामीण (गांयापि)	ग्रामीण (गाउँले)
चक्रु	चक्षु (मिखा, ज्ञानया मिखा, खंके सःगु, मिखां खनीगु थें हे स्पष्ट रूपं सीकेसःगु)	चक्षु (आँखा, ज्ञानको आँखा, देख्न जान्ने, आँखाले देख्ने जस्तै स्पष्ट रूपले जान्नसक्ने)
चातुमहाराजिका देवा	चतुर्महाराज देवता (धृतराष्ट्र, विरुद्धक, विरुपाक्ष, कुवेर)	चतुर्महाराज देवता (धृतराष्ट्र, विरुद्धक, विरुपाक्ष, कुवेर)
त्राण	ज्ञान (तथ्य ज्ञान - सीकेसःगु कारणं ज्ञान)	ज्ञान (तथ्य ज्ञान - जान्न सक्ने भएको कारणले ज्ञान)
त्राणदस्सन	ज्ञानदर्शन (ज्ञानया साक्षात्कार)	ज्ञानदर्शन (ज्ञानको साक्षात्कार)
तावतिंसा देवा	त्रायस्त्रिंश देवता	त्रायस्त्रिंश देवता
तिपरिवर्तं	त्रिपरिवर्त -सत्यज्ञान, कृत्यज्ञान व कृत ज्ञान (सत्यबारे ज्ञान, यायेमाःगु बारे ज्ञान, याये धुनागु बारे ज्ञान)	त्रिपरिवर्त -सत्यज्ञान, कृत्यज्ञान व कृत ज्ञान (सत्यबारे ज्ञान, गर्नुपर्ने बारेमा ज्ञान, गरीसकेको बारेमा ज्ञान)
तुसिता देवा	तुसिता देवता	तुसिता देवता

पालि शब्द	नेपालभाषा	खस नेपाली
द्वादसाकारं	द्वादस आकार (बाह्र आकार - आर्यसत्यनाप स्वापु दुगु सत्य ज्ञान प्यंगू कृत्य ज्ञान प्यंगू व कृत ज्ञान प्यंगू)	द्वादस आकार (बाह्र आकार - आर्यसत्यसँग सम्बन्धित सत्य ज्ञान चार, कृत्य ज्ञान चार र कृत ज्ञान चार)
धर्म	धर्म (स्वभाव, प्रकृति)	धर्म (स्वभाव, प्रकृति)
धर्मचक्र	धर्मचक्र (धर्मया घःचाः)	धर्मचक्र (धर्मको चक्र)
धर्मचक्खु	धर्म चक्खु (धर्मया मिखा, ज्ञान)	धर्म चक्खु (धर्मको आँखा, ज्ञान)
निर्माणरति देवा	निर्माणरति देवता	निर्माणरति देवता
पञ्चवग्गीय भिक्षु	न्हापांया न्याम्ह भिक्षुपिं - कोण्डञ्ज, वप्प, भद्रिय, महानाम व अस्सजि	पहिलो पाँच भिक्षुहरू - कोण्डञ्ज, वप्प, भद्रिय, महानाम र अस्सजि
पञ्चुपादतक्खन्धा	न्यागू उपादान स्कन्ध (रूप, वेदना, संज्ञा, संस्कार व विज्ञान)	पाँच उपादान स्कन्ध (रूप, वेदना, संज्ञा, संस्कार र विज्ञान)
पञ्जा	प्रज्ञा -प्रत्यक्ष ज्ञान, प्रभेद यानाः सीकेसःगु ज्ञान)	प्रज्ञा -प्रत्यक्ष ज्ञान, प्रभेद गरी जान्न सक्ने ज्ञान)
परनिर्मित वसवत्ती	परनिर्मित वशवर्ती देवता (मार देव)	परनिर्मित वशवर्ती देवता (मार देव)
पोथुज्जनिका	पृथकजन् (सर्वसाधारण, मार्गफल प्राप्त मयाःनिपि)	पृथकजन् (सर्वसाधारण, मार्गफल प्राप्त गरी नसकेका)
ब्रह्मकायिका देवा	ब्रह्मलोकय् च्वपि रूप ब्रह्मा व अरूप ब्रह्मापि	ब्रह्मलोकका रूप ब्रह्मा र अरूप ब्रह्माहरू
भगवता	भगवान् (राग, द्वेष व मोह भग्न यायेधुकूम्ह)	भगवान् (राग, द्वेष र मोह भग्न गरीसकेका)
भव तण्हा	भव तृष्णा (संसार नित्य ध्यागुलिइ व हानं जन्म जुइगुलिइ आशक्ति) शाश्वत दृष्टियुक्त	भव तृष्णा (संसार नित्य भन्नेमा र फेरि फेरि जन्म लिनुमा आ(शक्ति) शाश्वत दृष्टियुक्त
यामा देवा	यामा देवता	यामा देवता
विज्ञा	विद्या (प्रतिवेध, अनुभव यानाः सीकेसःगु)	विद्या (प्रतिवेध, अनुभव गरी जान्नसक्ने)

पालि शब्द	नेपालभाषा	खस नेपाली
विभव तण्हा	मेगु जन्म मदु, थ्व हे जक जन्म ध्यागुलिइ आशक्ति (उच्छ्रेद दृष्टियुक्त)	अर्को जन्म छैन, यही नै मात्र हो भन्ने आशक्ति (उच्छ्रेद दृष्टियुक्त)
विरजं	धू मदुगु	धुलो रहित
वीतमल	खिति मदुगु	मल रहित
सम्मा आजीवो	सही आजीविका (मनू व्यापार, तस्करी, विष व्यापार, शस्त्र व्यापार, लागू पदार्थया व्यापारपाखें अलग)	सही आजीविका (मानव व्यापार, तस्करी, विष व्यापार, शस्त्र व्यापार, लागू पदार्थको व्यापारबाट अलग)
सम्मा कम्मन्त	सही ज्या (प्राणी हिंसा, खुइगु व व्यभिचार पाखें अलग)	सही काम (प्राणी हिंसा, चोरी र व्यभिचारबाट अलग)
सम्मा दिघि	सही धारणा, दृष्टि	सही धारणा, दृष्टि
सम्मा वाचा	सही वचन (भूठ, चुगलि, कडा व निरर्थक खँ पाखें अलग)	सही वचन (भूठ, चुगलि, कडा व निरर्थक कुरा गर्नबाट अलग)
सम्मा वायामो	सही प्रयत्न (उत्पन्न मजूनिगु अकुशल विचारयात उत्पन्न हे मयायेगु प्रयत्न, उत्पन्न जुझुंकू अकुशलयात मदयेकेगु, उत्पन्न मजूनिगु कुशलयात उत्पन्न यायेगु, उत्पन्न जूगु कुशलयात भन वृद्धि यायेगु प्रयत्न)	सही प्रयत्न (उत्पन्न नभे एको अकुशल विचारलाई उत्पन्न नै हुन नदिने प्रयास, उत्पन्न भइकेको अकुशललाई हटाउने, उत्पन्न नभएको कुशललाई उत्पन्न गर्ने, उत्पन्न भइसकेको कुशललाई भन वृद्धि गर्ने प्रयास)
सम्मा सङ्घपो	सही संकल्प, विचार, चिन्तन	सही संकल्प, विचार, चिन्तन
सम्मा सति	सही होश (सजगता, सतर्कता, जागरुकता)	सही होश (सजगता, सतर्कता, जागरुकता)
सम्मा समाधि	सही एकाग्रता	सही एकाग्रता

Vocabulary

Pali	English
antā	The two extremes – one end and the other end
ariyasaccam	Noble Truth
āloko	Light – light of knowledge
bhagavatā	Bhagavaan – one who had eradicated own lust, hatred and delusions
bhavatañhā	Cravings towards the permanent world and rebirths
brahmakāyikā devā	The Brahma devas of form and formless Brahmaloka
cakkhu	Sight of knowledge
cātumahārājikānam devānam	The four Great King devas (Dhritarastra, Virudhaka, Virupakshya and Kubera)
dhamma	Dharma – nature, phenomena
dhammadakkam	The wheel of Dhamma
dhammadakkhum	The vision of Dhamma
dvādasākāram	Twelve aspects of knowledge towards Four Noble Truths (knowledge of truth, knowledge of duty and knowledge of completion of duty)
Evaṁ me sutam	Thus have I heard (Ven. Ananda told during replying to the First Great Council)
gammo	villager
kāmatañhā	Cravings towards the sensual pleasures
Ñānadassanam	Realization of knowledge
ñānam	Knowledge
nimmānaratī devā	The Nirmaanarati devas
pañcavaggiye bhikkhū	The first five monks – Kondannya, Vappa, Bhaddiya, Mahanama and Assaji
pañcupādānakhandhā	Group of five aggregates – form, sensation, perception, volition and consciousness
paññā	Wisdom, insight, knowledge
paranimmitavasavattī devā	The Mara devas

Pali	English
pothujjaniko	The worldlings, who had not attain Nibbana.
sammājīvo	Right Livelihood – apart from human trafficking, smuggling, trade of poison, weapon trade, trade of intoxicants.
sammādiṭṭhi	Right understanding, right vision
sammākammanto	Right deeds – abstainance from killing, theft and adultery
sammāsaṅkappo	Right thinking
sammāsamādhi	Right concentration
sammāsati	Right mindfulness – alertness, attentiveness
sammāvācā	Right speech – apart from false, backbiting, harsh and useless talk.
sammāvāyāmo	Right effort – to stop the unwholesome thoughts that are not arised, to eradicate the unwholesome thoughts that are arised, to cultivate the wholesome thoughts that are not arised, to enhance the arised wholesome thoughts.
tāvatīmsā devā	The 33 devas
tiparivattam	Knowledge of Three phases – knowledge of truth, knowledge of duty and knowledge of completion of duty.
tusitā devā	The Tusita devas
ularo	Great, eminent, excellent
vibhavatañhā	Cravings towards the extinction of the rebirths
vijjā	The knowledge (knowing the truth)
virajam	Dust-free
vītamalam	Stainless
yāmā devā	The Yama devas

सहायक सामग्री

मूल पालि श्रोत : (देवनागरी तथा रोमन अंग्रेजी, Devnagari Script Pali and Roman Script Pali)

Cst4 (*Chatta Sangayana Tipitaka 4.0*, Igatapuri : Vipassana Research Institute, 2014

बाणसीला, अ.(मुंह), पट्टानपालि, धर्मचक्रपवत्तन व अनत्तलक्खण सुत्त, यल : अ. बाणसीला लगायत, वि.सं. २०५८

बुद्धघोष महास्थविर, भिक्षु (अनु. सं.), धर्मचक्र प्रवर्तन सूत्र, यल : श्री सुमंगल विहार, वि.सं. २०७४

बुद्धघोष संघनायक, भिक्षु (अनु.), धर्मचक्र प्रवर्तन सूत्र, यल : बाबुकाजी शाक्य, वि.सं. २०६३

वज्राचार्य, दुण्ड बहादुर (मू.सं.), पालि नेपालभाषा शब्दकोश, यल : वीर पूर्ण पुस्तक संग्रहालय, वि.सं. २०७४

वज्राचार्य, दुण्ड बहादुर (अनु.), संयुक्त निकाय, ललितपुर : पवित्रबहादुर वज्राचार्य लगायत, वि.सं. २०५५

सांकृत्यायन, राहुल (अनु.), विनय पिटक, वाराणसी : बौद्ध आकर ग्रन्थमाला, ई.सं १९९४

ज्ञानपूर्णिक, भिक्षु (अनु.), महान धर्मचक्र सूत्रोपदेश, ललितपुर : सन्ति सुखावास, वि.सं. २०५२

-----, *Dhammacakkappavattana sutta*, Vietnam : United Nations Day of Vesak 2019

Silva, Lily de, *Pali primer*, Igatapuri: Vipassana Research Institute, 2009

अनुवादको सक्षिप्त परिचय

नाम	: मदन रत्न मानन्धर
बुद्धा	: मणिरत्न मानन्धर
आमा	: शान्तादेवी मानन्धर
ठेगाना	: ९५८/३४ पक्नाक्व मार्ग सोहखुटे, काठमाडौं-१६
जन्म मिति	: २०१४/६/२६
बैवाहिक स्थिति	: विवाहित (पत्नी: साधना मानन्धर)
शैक्षिक योग्यता	: एम.एस्ट्री. (भूगर्भ शास्त्र)
जिम्मेवारी	: विभागीय प्रमुख, भूगर्भ शास्त्र विभाग, त्रिचन्द्र बहुमुखी क्याम्पस, त्रि.वि.वि. (२०७१/७/२४ देखि २०७४/१०/२ सम्म)
सेवा	: सह-प्राध्यापक, भूगर्भ विभाग, त्रिचन्द्र बहुमुखी क्याम्पस, २०७६-६-२६ देखि अवकाश
आवद्ध संस्था	: संस्थापक सदस्य, थेरवाद बुद्धिष्ठ एकेडेमी, लु.वि.वि.सँग सम्बन्धन प्राप्त : उपाध्यक्ष, अन्तर्राष्ट्रिय बौद्ध भावना केन्द्र : कार्यकारिणी सदस्य, धर्मकीर्ति विहार संरक्षण कोष : सचिव, धालासिक्व मानन्धर सनाःग् खलः : आजीवन सदस्य, नेपाल भौगोर्भिक समाज
कृति-प्रकाशित	: १. बौद्ध विश्वास (भाग ३) (अंग्रेजी - नेपाल भाषा अनुवाद) - दुईवटा संस्करण २. मानव स्वभाव (नेपाल भाषा - नेपाली अनुवाद) - दुईवटा संस्करण ३. महानारद जातक (हिन्दी - नेपाल भाषा अनुवाद) ४. <i>Daily Buddha Pooja (Pali & English Translation)</i> ५. नेपालमा थेरवाद बुद्धधर्म, एक अध्ययन (संयुक्त लेखन) ६. <i>The Life of Tathagata - सह-सम्पादक</i> ७. पूजा, परित्राण व चारिका (अनुवाद तथा सम्पादक, पालि-नेपाली) ८. महासतिपट्ठान सुत्त (मूल पालि र नेपाली भावार्थ सहित अनुवाद) ९. धर्म व व्यवहार (लेख / रचना संग्रह) १०. परित्राण (पालि-नेपाल भाषा सम्पादन) ११. बुद्ध पूजा (मूल पालि, नेपाल भाषा, खस नेपाली, अंग्रेजी भावार्थ सहित) १२. परित्राण (भयतारक, कुशलकारक उपाय) (चार भाषामा) १३. धर्मचक्रपवत्तनसुत्तं (चार भाषामा) (तपाइङ्को हातमा)

प्रकाशनको प्रतिक्षामा : Article Collection of Ven. Jnanpurnika Mahathera (Tr.)

पदक, पुरस्कार, सम्मान : स्वर्ण पदक, प्रचलित नेपाल लिपि परीक्षा, २०३९

दीर्घसेवा पदक, त्रिभुवन विश्वविद्यालय, २०७१

धर्मकीर्ति अश्वघोष सम्मान, धर्मकीर्ति विहार, २०७१

सम्मान-पत्र, धर्म विजय पदनम, गण महाविहार, २०७२

अभिनन्दन हना-पौ, वीर-पूर्ण पुस्तक संग्रहालय, ललितपुर, २०७५

9 789937 074254 >